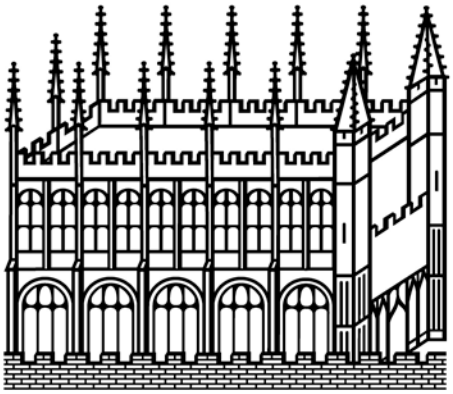

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

مجموعہ ترجمہ اردو فتوحات واقدی — جسمین مغازی الصادقہ یعنی ترجمہ مغازی الرسول ترجمہ فتوح الشام — ترجمہ فتوح المصر ترجمہ فتوحات عجم — شامل ہین تاریخ اسلام کے لیے مثل ارسطان ہے —

منتخب التواریخ اردو — عبد القادر بدایونی کی تصنیف ہے مولوی احتشام الدین صاحب مراد آبادی نے باہمائے مالک مطبع ترجمہ کیا ترک جرمنی — ملکہ معظمہ دام اقبالہا کے مشہور عالیمقدار کا سوانح عمری —

رسالہ چہل جواب تاریخی — منشی دیبی پرشاد صاحب ساکن بھوپال نے ایک صاحب کے سوالات کا جواب از روی تاریخ دیا ہے

آثار الصنادید — یہ کتاب تاریخ کی نایاب ہی عمارات وغیرہ دہلی کا حال ہے مصنفہ حضرت

بحر الدول سید احمد خان بہادر عارف جنگ

باب پہلا شہر کے باہر کی عمارتون کے حال مین
باب دوسرا — قلعہ معلے کے عمارتون کے حال مین
باب تیسرا — خاص شہر شاہجہان آباد کے حال مین —

باب چوتھا — دہلی اور دہلی کے لوگون کی حالمین

نظم الممالک — ترجمہ اقوام المسالک فی معرفتہ احوال الممالک تاریخ سلطنت یورپ —

جنتری یکلان ۱۸۷۰ء جسمین اسمرتبہ عمدہ عمدہ کارآمد چیزین مندرج ہین —

جنتری خرد ۱۸۷۰ء

عجائب المخلوقات اردو — یہ ترجمہ جدید چھپی ہے —

کتب تاریخ بزبان فارسی

اکبرنامہ ہر سہ دفتر ہر مجلد ۳ جلد مصنفہ اسکے شیخ ابو الفضل ہین —

آئین اکبری ہر سہ دفتر ہر سہ جلد — باتصویرات و نقشجات سرخ و سبز و سیاہ بمقابلہ چند نسخون کے صحیح ہوکر طبع ہوئی —

تاریخ فرشتہ دو جلد — مصنفہ ملا حیدر فاسم ہندو شاہ استر آبادی حالات راجگان و سلاطین ہند تا عہد اکبر شاہ اسمین مذکور ہے

طبقات اکبری — تصنیف خواجہ نظام الدین احمد بن محمد مقیم ہروی یہ کتاب تاریخ شاہان ہند کی زمانہ سکندر لودی سے عصر جلال الدین محمد اکبر تک نہایت مبسوط و مفصل ہے —

عمادت السعادت — تصنیف سید غلام علیخان صاحب بریلوی ہے اس کتاب مین خاندان شاہان اودہ کا بیان ہے —

منتخب التواریخ — تصنیف مولوی عبد القادر بدایونی تاریخ سلاطین ہند تا عہد اکبر شاہ مصنف نے اکبر شاہ کے حالات کو بطور واضح لکھا ہے اور چونکہ مصنف سے ابو الفضل وغیرہ مقربان سلطنت مخالف تھے اسلیے اکبر شاہ کے حالات کفر اور بدوضعی خلاف شرع کے بالتصریح

تحریر ہوئی ہین اور اکثر شعرائے ہمعصر کا تذکرہ بھی ہے یہ تاریخ مستند ہے اردو مین ترجمہ بھی چھپا ہے —

مفتاح التواریخ — تالیف ٹامس ولیم بیل صاحب بہادر ان مصنف صاحب کو نہایت لائق فارسی زبان کا پروفیسر کہنا چاہیے پس اس کتاب مین اول حالات ہر ایک سنہ کے من ابتدا ای انتخضرت تا زمان فتح پنجاب درج ہین اور ہر ایک اشخاص کے صحیح روایات کے ساتھ بنظم مادہ تاریخ لکھے ہین خصوصاً آگرہ و دہلی وغیرہ کی عمارات کے کتبہ اور مقابر کی تاریخین نہایت عمدہ اور جدید کتب مولفان قدیم سے منتخب کی ہین یہ وہ کتاب ہے کہ اجتک مثل اسکے دیکھی نہ گئی —

صحیفہ والاقدری — خواجہ محمد بشیر لکھنوی کی تصنیف ہے واقعات سنہ ۱۸۵۷ء کے —

تاریخ دکن — تصنیف جناب مولوی نصر اللہ خانصاحب بہادر سابق دیوان عالیشان ممالک جنوبی و شمالی حال صدر کمیٹی ملک نظام حیدرآباد دکن ہیں عبارت پاکیزہ و سلیس اس ملک حیدرآباد دکن تک مختصر حالات شاہزادگان اور مقامات کی درج ہین —

کے حالات مبسوط ہین —
تاریخ بغاوت ہند — اسمین اکثر مقامات کے مفصل حال سمر کہ کے درج ہین چند انگریزی کتاب سے چھاپے گئے کنہیا لال صاحب سنسرم نے ترجمہ و تالیف کیا —
وقائع کیپ — منشی بیج بہوکہن لال صاحب رجسٹرار جوڈیشل کمشنر بہادر اودہ نے جزیرہ کیپ کا حال تحریر فرمایا —
تاریخ بکاولی گلدستہ حیرت — حالات مشاہدہ باغ وکاولی مع نقشہ از محمد یعقوب صاحب —
تاریخ حبیب اللہ — از منشی عنایت احمد صاحب حالات پیغمبر اسلام —
حیات افغانی — جناب محمد حیات خان بہادر اکسٹرا اسسٹنٹ کمشنر پنجاب کی تصنیفات سے یہ کتاب مبسوط تاریخ افغانستان و جغرافیہ و اشتہار تجارت ملکی اور بود و باش سکنائے اوس ملک کا مع نقشجات
گلدستہ فتوح — یہ تاریخ فتوح کی ہے تصنیف منشی کشور بلال صاحب صدر امین ممالک مغربی و شمالی —
تاریخ پنجاب — مسمی بہ سیر پنجاب مطبوعہ پٹیالہ مصنفہ منشی رام صاحب یہ کتاب مفصل تاریخ پنجاب ہے —
سیر سیاح سفرنامہ — منشی میان داد خانصاحب سیاح مع غزلہائے شاعرہ لکھنؤ و کانپور —
تاریخ ستارہ ہند — شامل حالات شاہان ہند و مخصوص اودہ —
ریاض الامرا — ذکر حالات امرائے ہند جنکو گورنمنٹ سے سلامی کا حکم ہے —
ایضاً — کاغذ خانی —
تاریخ گورکھپور — نہایت عمدہ طبع ہوئی ہے
تاریخ مسعودی — سپہ سالار حضرت مسعود غازی کے احوال مین —
تاریخ تجارت روس — جسکو واسطے گورنمنٹ پنجاب کے عہد سکرتری جناب ارابرٹ ڈیوس صاحب بہادر لفٹنٹ گورنر پنجاب وغیرہ نے سفارت اع مین تالیف فرمائی مع نقشجات خوش خط و کاغذ عمدہ کمیشن سرودہ — جسکو بابو داموداس صاحب سند یافتہ آگرہ کالج نے انگریزی سے اردو مین ترجمہ فرمایا اسمین تحقیقات دنیو کرنیل فریر صاحب بہادر رزیڈنٹ ہرودہ کو سارا جہ ملہار راؤ کا گماشتہ رئیس ہرودہ کیطرف سے اور روبداد اظہار گواہان سو کاغذ عمدہ ہے —
تاریخ راج پرستی اردو — کارنامہائے رانا مہاراجہ و دیگر راجپوتانہ جو ملک سیواڑ مین راج سمندر تالاب کے اوپر حاکمون مین کندہ ہے اوسکو سیمور ایس بروس صاحب بہادر اور کپتان جے جی بلر صاحب بہادر اسسٹنٹ گورنر جنرل راجپوتانہ نے ایک قلم بہ مین جادو رائے نام سے بھرا اسٹیفان اوس کندہ کو انگریزی مین نقل کیا موبخ کامل منشی دیبی پرشاد صاحب نے نہایت صحت کے ساتھ سنسکرت سے اردو مین ترجمہ کیا اور جو نام وغیرہ ایسی سنسکرت مین ہی کہ جسکا اردو مین پڑھنا بھی آسان ہو اوسکو اردو اور دیوناگری دونون مین لکھدیا — مطبوعہ کانپور —
تاریخ گلشن پنجاب — مع نقشجات مولفہ منشی دیبی پرشاد دپٹی کلکٹر ممالک مغربی و شمالی —
آئین آسیاخین — حصہ اول حالات ارض بطور جغرافیہ اوٹ لین جاگرفی کا ترجمہ بہت عمدہ —
ایضاً — حصہ دوم —
ایضاً — حصہ سوم —
تاریخ انگلستان — اسمین شاہان انگلستان کا احوال وقائع نگار انگلستان — ہمایر صاحب کی تاریخ انگلستان کا ترجمہ ہے جسمین جملہ احوال سلطنت رومیون و انگلستان کا ہے —
ایضاً — کاغذ خانی —
مرآۃ السلاطین — ترجمہ ہر سہ جلد سیر المتاخرین حالات شاہان دہلی ابتدائے سلطنت راجاؤن سے انتہائے عہد شاہ عالم تک لکھا ترجم منشی گوکل پرشاد صاحب —
ترجمہ مغازی الرسول — مسمی بمناری الصادقہ حصہ اول —
تاریخ واقدی — عربی کا ترجمہ ہے یہ مجموعہ بہ ترجمہ اردو ہر چہار جلد کتاب واقدی ریخ کا ہے یعنی فتوح المغازی فتوح الشام فتوح المصر فتوح العجم یکجائی اور علحدہ علحدہ بھی طبع ہوے —
کارنامہ سکندری — جملہ احوال سکندر نامہ نظم منشی گوکل پرشاد
فتوح العجم — مسمی بہ نغزدہ عرب اخیر جلد تاریخ واقدی کا عربی سے اردو مین ترجمہ حرف بحرف ہو کر یوفور امبش شائقان طبع ہوا —

خاتمة الطبع

بعد حمد آنکه چمنستان عالم آفرید | بوی خوش در برگ گل از رنگ فیضش آرمید

من بعد بر سخن سنجان رنگین مقال و بندگان گویان بهارین طبع نازک خیال پوشیده نماند که در ین ایام بهار انجام نسخهٔ رنگین نگار مشتمل بر چار چمن و نشیمن و هشت گلدستهٔ تازگی قرین مقبول همگنان موسوم بچمنستان که از آبیاری فکر ارجمند حدیقه آرای سخن طرازی از ترشح ابر طبع بلند گهربار سحر پردازی مقبول الکلام منشی انند رام مخلص که رائحهٔ کلامش معطر ساز دماغ سخن بست و شگفته بیانیش روح بخش قالب فن استاد قدم شاعر بیمثیل و سهیم بوده در تذکره نوشته است که این شاعر نامی از قوم چهتری یانست که ریاست اهل هند از قدیم باین گروه تعلق دارد و وطن آبائی وی مقام سوهره از توابع لاهور بست خود در شاهجهان آباد اقامت داشت و در دربار شاهی بمنصب وکالت از نواب قمر الدینخان وزیر و نیز از عبد الصمد خان ناظم صوبه لاهور و ملتان فائز و به رای رایان مخاطب در عنفوان جوانی اشعار خود از نظر مرزا عبد القادر بیدل میگذرانید و با سراج الدین علیخان آرزو دوستی وافر داشت و در زمرهٔ شعرو سخن وی قول حکیم حسین شهرت بس بست مینویسند که دو مخلص اند یکی کاشی دوم مخلص کاشی از مخلص انند رام قطعه بر چیین دارد الحاصل مصنف علام مخلص این کتاب چمنستان را در سنه ۱۱۵۹ بتصنیف فرموده و در سنه ۱۱۶۴ وفات یافته و درین کتاب چار چمن و هشت گلدسته بر بسته و بهر گلدسته گلدسته از گلهای احوال شعرای نامی و نقلیات شیرین شیرانگیز و چند فراح لطافت آمیز بعضی احوال مسموعی و قوعی مرتب فرموده و حقیقت بعض درخت و انواع فواکه نگاشته و فواید چند با نکات و حکایات و ذکر بعضی از لطائف که وقتی تقریباً بر زبان مصنف علام گذشته نوشته است تمام ارباب علم و دانش دوست این کتاب در زبان فارسی عمده نوائب البیان قابل دیدانست حالا بخواهش طالبین حسب فرمایش و تحریک قدردان علم منشی وینديال صاحب بدل توجه چشمه فیوض جناب منشی نولکشور صاحب دام اقباله در مطبع نامی مقام لکهنو بماه نومبر سنه ۱۸۷۷ع مطابق ذیقعده سنه ۱۲۹۴ هجری از روی نسخ آنطبع آراسته گردید

قطعهٔ تاریخ طبع را در بیان آورد نازک خیال کامل منشی بهگوندیال عاقل شرر شعله دار دفتر مطبع

بشد طبع از مخلص خوش کلام	عجب نثر و نظمیست نور سنه
پی سال او کلک عاقل چنان	رقم زد ز مخلص چه گلدسته

۱۲۹۴ هـ

فن طب و نجوم دستگاه کلی دارند روزی نقل کردند علمی ست که اگر با استعمال آن باید پرداخت
چیزی که خلق شده بتخصیص نوع فواکه نمک حاصل میشود چنانچه من میخورم از انار است
گفتم میتواند که همچو باشد زیرا که هر چه صانع حقیقی آفریده بی نمک نیست **لطیفه** وقتی
از اوقات نور چشم عزیز تر از جان رای کرپا رام قلمدانی از چوب آبنوس ترتیب داده بودند که غلاف
نیز از مخمل سیاه داشت کیفیتی پیدا کرده بود که هر که میدیدش گلدسته نافرمان می انگاشت
چون غلافش مانند صفحه بی مسطر ساده بود گفتم اگر اتوی قلمی میداشت بهتر ازین می نمود **لطیفه**
شاه ارزانی کشمیری مسخره ایست که در سرکار نواب صاحب وزیر الممالک بهادر دام اقباله
وظیفه خوارست از کار و پیش قبض میترسد و این بیم و هراس او نه واقعی است بلکه نوعی از مسخرگیست
که برای ترقی دکان خود تراشیده است و در محفل های تخصیص در بزمی که زنان رقاص
می باشند حرکات رنگین می کند گاهی همراه آنها می رقصد و گاه کمر بند ابریشم سیاهی که
بنا بر نام درویشی همیشه با خود دارد مانند زلف بمیان آن موکمران می پیچد غرضکه باشرم و حیا
دشمن جانی است و اقسام مسخرگی با و ارزانی شبی بخانه فقیر در محفل رقص وارد شده
حرکات چند نمود که تا دمیدن سفیده صبح صحبت گرم بود آخر کار قرمساقان رقاصان
بر سرش هجوم اوردند و نیمه که در برداشت از صد جایش پاره کردند بیاران مخاطب کرده
گفتم که کار نیمه تمام شد باری فردای آن شب یک جامه چکن دوزه یک اشرفی
داده رخصت کرده شد **لطیفه** روزی بخاری شکل دو پهلوان آماده بکشتی از چوب
تراشیده بر تخته پاره نصب کرده برای فقیر آورده بود رشته داشت که هرگاه سر آن کشیده میشد
باهمدگر کشتی میگرفتند وقتی کناره چمنی نشسته بودم و آن بازیچه پیش رو بود نور چشم کامگار رای کرپا رام
از عالم بازی دو گل از تنبه عباسی برگرفته در دست آن هر دو شکل پهلوان گذاشتند فقیر چون دیدم گفتم که
گل کسی عبارت ازین گلهاست بر ارباب فطرت واضح باد قاعده ولایت است که چون پهلوانی با پهلوانی
میخواهد در معرکه کشتی گیرد گلی باو میفرستند و گل کشتی و گل جنگ هر دو نام است **تمت**

ملا گفت حکیم اگر من بیمار نشوم میمیرم لطیفه ظریفی پیش حریفی نقل کرد که پدرم طویله داشته که یکسرش مشرق بود و سر دیگر مغرب ظریف گفت که همچو خواهد بود زیرا که پدرم تیر چوبی داشته که هرگاه از هجوم ابر هوا گرفته میگردید از آن لکه های ابر را از هم میگیریز پریشان و متفرق می نمود ظریف بحیرت رفته گفت ای خانه آباد چرا دروغ می گوئی اگر واقعی هست بگو که آن چوب را در کدام جایگاه میداشت گفت در طویله پدرت لطیفه دیگر دست پسر ستیارام که خزانچی سید عبد الله خان مرحوم بود جوانی هست قابل نظاره و آفتی برای جان مشتی دردمند بیچاره هرگاه یک پیچه نقره مقیش سر می پیچد و سر پیچ الماس می بندد با ماه و کهکشان برسر ستیزه و پرخاش است و چون به کنطه مروارید گلوبندی آراید و لوح پیشانی را بمقیش زرافشان می نماید از آفتاب و ستاره متوقع تحسین و شاباش روئی نیمی در کلائی زربار بپیچیده روکش نیمرخ تصویر و لب از خط پری پرداز یافته باقطعه یاقوت برسر گفتگو و تقریر روزی بخانه مومن الدوله محمد اسحق خان بهادر وارد گردیده بود چون ایشان خواستند که از دیوانخانه بخلوت روند این جوان رعنا گذارش نمود که من هم میخواهم دو کلمه بگویم خان سراج الدین علیخان سلمه الرحمن گفتند که ما خود بیک کلمه راضی بودیم لطیفه یکی از سلاطین صفویه در باغی با خاصان بزم عیش آراسته بود میرزا صایب نیز در حلقه صحبت بود ند از اتفاقات دوشبانه روز هنگامه عیش امتداد کشید و هیچ یکی از اهل محفل رخصتی نیافت تا بخانه میرفت روز سوم بتقریب شاه فرمودند شنیده ایم که از هندوستان ایلچی روانه شده هست و نامه بادشاه آنجا برای ما می آرد میرزا صائب گفت بقربانت روم نشسته ایم تا بیاید

گلدسته ایست دوم از چمن چهارم مشتمل بر لطیفه چند که در اوقات تقریبا بر زبان مسود اوراق گذشته

لطیفه مهربان دوستان حکیم محمد یوسف مخاطب به عبد الباقی خان که از علم و فضل و

میرزا یادگار نامی از ملازمان اکبر بادشاه در کشمیر خروج کرده بر تخت نشست غنی بیگ این رباعی گفت ؎ بر تخت مرادمی نشینی بنشین ✤ بس خورم و شادمی نشینی بنشین ✤ دولت بکنارمی نشانی بنشان ✤ برجای قبادمی نشینی بنشین ✤ ملا اگر میدانست که این رباعی بنشینی بنشان است آخر بچه روز سیاهش خواهد نشاند هرگز نمی گفت باری هرگاه اکبر بادشاه بر کشمیر مسلط شدند غنی بیگ مذکور را به جرم رباعی مسطور محبوس نمودند دو سال ازین مبحث مولانا نظیری بنا بر سابقه اتحادی که با غنی بیگ داشت بتقریب فتح قلعه اسیر دکن قصیده بمدح اکبر بادشاه گفته دران درخواست عفو جرم غنی بیگ نمود و این بیت ازان قصیده هست ؎ گر سنه هست بدریوزهٔ شفاعت من ✤ ببخش جرم غنی را بالتماس فقیر ✤ چون قصیده از نظر بادشاه گذشت فرمودند که او هنوز زنده است و بهمانوقت حکم بقتل غنی بیگ شد و در برهان پور در سال ثمان والف این ماجرا گذشت اعظم خان کوکه چون این معنی شنید گفت که قصیده ملا نظیری در حق غنی بیگ کارد عاصی میکرد لطیفه در عهد فرخ سیر بادشاه شهید هرگاه امیر الامرا خاندوران بهادر منصور جنگ فوج خود را از نظر اقدس محله داد نواب صاحب مدار الدوله محمد امین خان بهادر مرحوم مغفور که دران وقت تن بخشی بودند بعرض رسانیدند که جهان پناه سلامت فوج امیر الامرا بهادر دریائی هست که موج میزند اگر ماهی داشته باشد گنجایش دارد بادشاه را این لطیفه خوش آمد و به امیر الامرا بهادر ماهی بامر اتب مرحمت فرمودند لطیفه عزیزی در هفتاد و هشتاد سالگی نذر تولد پسر از نظر نواب صاحب وزیر الممالک بهادر گذرانید نواب صاحب هنگام پذیرائی زر تند رفرمودند که مگر نجانه پسر شما پسری تولد شده هست آنعزیز التماس کرد که خیر نجانه پیر غلام خانزاد تولد شده نواب صاحب از راه طیب فرمودند که طرفه در فشانی کرده اید لطیفه ملا ختائی گیلانی در خدمت یکی از شاهزادگان هندوستان می بود از دوام خدمت حضور بتنگ آمده هرگاه کس لطلب او می آمد میگفت بیمارم نوبتی شاهزاده باو گفت اخوند هرگاه شما را می طلبم جواب میفرستند که من بیمارم سبب چیست

میرش آمد خود را ازان مهلکه بیرون کشیده متوجه هندوستان شد و بسرحد رسیده عرضداشت
مشعر باجرای صدد رسیدن خود بهندوستان باراده تحصیل سعادت ملازمت بحضور
پرنور مرسل داشت و بذریعه یکی از مقربان خلافت از نظر انور گذشت و فروغ اندوز
مطالعه خاص گشت در آنوقت بادشاه بروح الله خان میربخشی مخاطب نموده فرمودند
که اسلام خان آمد روح الله خان عرض نمود که آمد لیکن بعد از خرابی بصره لطیفه
در عهد جهانگیر بادشاه در زمانیکه شاهجهان نظامت مملکت دکن داشتند زمانه بیک
مهابت خان همراه ایشان تعین بر دچون بلهمد گر صحبت برارنشد شاهجهان شکایت
خانمذکور بجناب بادشاه نوشتند بادشاه برحاشیه عرضداشت ایشان دستخط نمودند
مصرع زمانه با تو نسازد تو با زمانه بساز ✦ لطیفه مشهور هست که چون اکبر بادشاه را
بعضی عزیزان از راه بردند ایشان کلمهٔ اختراع کردند که هرکه را مرید میگرفتند بیادش
میدادند روزی به بیربل فرمودند که بیربل تو کلمهٔ ما را خواهی گفت عرض نمود جهان پناه سلامت
کلمه حضرت خواندن چه نقصان دارد البته میخوانم لیکن آن کلمه نخواهم گفت که بزبان آوردنش
مذهب ما را باطل گرداند لطیفه روزی اکبر بادشاه فرمودند که بیربل ما بدولت دوماه را یکماه
مقرر نموده ایم گفت عین تفضل در حق خلق الله است زیرا که پیش ازین ماهی پانزده روز
تماشای شبهای ماهتاب میگردید حالا تا یک ماه سیر شبهای ماه خواهند نمود لطیفه
روزی اکبر بادشاه و بادشاهزادهٔ محمد سلیم که عبارتست از جهانگیر بادشاه متوجه بشکار
شدند چون از اسپ فرود آمده خواستند که آهو را به تفنگ شکار کنند نیمه آستین و دوشاله
خاصه که در بر بود حواله بیربل نمودند بادشاهزاده نیز همین قسم بعمل آوردند اکبر بادشاه بیربل را
مخاطب نموده فرمودند که باریگ خرشده باشد بیربل نیز التماس نمود که بلکه دو خر لطیفه
غنی بیگ اسد آبادی باتفاق مولانا نظیری از عراق بهندوستان آمده ملازمت نواب
خانخانان سپهسالار اختیار کرد و رعایتها یافت تا آنکه در سنه الف هجری بکشمیر افتاد و چون

نمیگذاشتم بنای بازیم از بسکه بد غالبود بهیچ صورت ورق مصوری بحریف نمیرسید واوراق بازیم از صحائف مصور روکش مرقع تصویر میگردید صاحب وقبله صوری ومعنویم والد ماجد چون این احوال تماشا مینمودند بمقتضای شفقت پدری ارشاد میفرمودند اول خود اینکه حق تعالی توفیق دهد تا دست ازین حرکت لغو که ورق گردانی بیش نیست بردارید وبتحصیل یکی از فنون شریفه که منتج نتیجه باشد سعی گمارید نهایتش اگر بمقتضای عالم شباب هنوز اینمعنی نتواند صورت بست اینقدر خود از جمله واجبات ست که از کجبازی احتراز واجتناب لازم گیرند تا رفته رفته خو باین معنی نه پذیرند زیرا که فردا مبادا در معاملات دنیا نیز همین شیوه منظور دارید ووبال دین ودنیا برای خود فراهم آرید این پند سودمند را بر صفحه دل نگاشتم وبا آنکه از اقسام بازی مثل نرد وشطرنج وغیره همین گنجفه بازی میدانستم لیکن بکلی دست ازان برداشتم چنانچه قریب بست سال هست که ورق گنجفه در دست نگرفته ام وتا مقدور در امور دنیا هم براه کجبازی کمتر رفته

چمن چهارم که متضمن ست بدو گلدسته واین گلدسته اليست اولین مشعر بلطائف بعض مردم

لطیفه اسلام خان رومی از جانب خوندکار روم باشاء بصره بود بنا بر جرمی که ازو بوقوع آمده بود از خوندکار خاطر جمع نداشت لهذا عرضداشت متضمن ارادهٔ هندوستان بجناب عالمگیر بادشاه مرسل داشته استدعائی صدور منشور نمود چنانچه مشعر بکمال تفضل وعنایت بنامش صادر شد درین اثنا یک گونه دلجمعی خان مذکور از جانب خوندکار گردید فتح ارادهٔ هندوستان کرد چون چندی برین بگذشت خوندکار که در مقام انتقام بود دیگری بجایش بحکومت بصره مامور نمود هرگاه منصوب ببصره رسید میانه او ومعزول عاید بجنگ گردید منصوب که شهر را محاصره داشت آخرکار آتش کشیده وتمامش سوخته بر قلعه مسلط گشت اسلام خان مهر وضعی که

بعضی پند سودمند که راقم حروف از زبان درفشان صاحب و قبله صوری و معنی والد ماجد راجه هردی رام مسموع نمود

میفرمودند که انسان را می باید در صورت فضل و کمال با دولت و اقبال از مرتبه خود فرود آمده با مردم معاش کند که غرور و کبریا خاصه جناب اقدس جل و علی است و از مشت خاک که در هر نفس قدری برباد میرود عجز محمود و خوشنماست می فرمودند که اگر از کسی ایذای جانی هم رسیده باشد عند القدرت یا او در مقام انتقام نباید بود بلکه جوانمردی مقتضی این است که احسان باید نمود چه در صورت انتقام با او برابری و در حالت تذلل و استکان یکی از خداوندان کرم گستری مصمع در عقول نیست که در انتقام نیست منقولست که چون امیر تیمور صاحبقران بر مملکت روم مسلط شد و ایلدرم بایزید فرمان روای آنجا زنده بدست افتاد صاحبقران فرمود که بگو سزایت بچه دهم گفت که اگر تاجری بفروش و اگر ظالمی بکش و اگر کریمی ببخش صاحبقران ازین کلمه متاثر گردید و باز سلطنت روم بایلدرم بایزید بخشید چنانچه در کتب سیر مرقوم است میفرمودند خدا نخواسته اگر آشنائی بتقریبی از تقریبات احتیاج سوال زری نماید بشرط استعداد بنائی نخواهش بر قرض نباید گذاشت و از عالم مدارات آنچه در احاطه مقدور باشد دریغ نباید داشت زیرا که در صورت قرض که اهل تجربه آن را مقراض گفته اند هرگاه که خواهی طلبید صاف محبت به درد خصومت آمیخته خواهد گردید میفرمودند کم باد از صفحه روزگار نام پدری که نسبت به پسر که حاصل زندگانی است در مراتب شفقت و پرورش قصور نماید و روی روز خوش نبیند و پسری که مانند طفل اشک بروی پدر آید احوال در ایام طفلی راقم حروف فقیر مخلص ذوق مفرطی با گنجفه بازی داشتم و بسان پیر فلک که از عشقبازان ورق آفتابست فقیر نیز از طرف صبح تا سر شام ورق گنجفه را از چنگ

دهنرل صاحب دستگاه وهرگاه ازدور ماننده بخت خود سیاهی کرده سلامی نمودند بی اختیار
بر زبان خداوند میگذرد که لاحول ولاقوة الا بالله پس چه لازم که زری داده بار خاطر
باید گردید وروزی دو وقت در دلی باید خلید میفرمودند هر نعمت شکری دارد شکر نعمت
مرجعیت این هست که با مردم سلوک پسندیده باید نمود و بزبان و دست و قلم مصروف
آنجا دیده مطالب و مآرب آنها باید بود زیرا که شعر هر که درین عالم هست روزی خود میخورد
واسطه شو خوشنما هست مفت کرم داشتن ✤ میفرمودند پیراهن اجاره نباید گردید
که نمی توان برای منفعت موهوم نقصان دم نقد که آن عبارتست از سر انجام زر پیشگی
وغیره کشید میفرمودند که باوجود میسر بودن لباسهای گوناگون اکثر خت سهل
کم بها را هم باستعمال باید داشت تا اگر بنای بر انقلاب روزگار گاهی بیدستگاهی رو دهد
پوشیدن لباس کم بها بر طبیعت گرانی نکند میفرمودند که زن را بر شوهر حقوق
بسیار هست چه محض برای خاطر شوهر از پدر و مادر جدائی گزیده و از قوم و قبیله خود دل
برکنده راضی برضایش گردیده هست شریک راحت و رنج و مزاحدان مصاحب
بذله سنج است پس حق شناسی مقتضی اینست که زن مورد عنایت شوهر باشد نه اینکه
خاطرش را بی سبب باید رنجاند و حرف خانه زبان و خویش و بیگانه نباید کرد
گریاس مراتب نکنی زندیقی میفرمودند که در ایام شباب گتخدا شدن دلیل بلاهت
هست زیرا که جوانی موسم تعیش و کامرانی هست و پیری هنگام مرگ لذات جسمانی و
اهتمام در امور آن جهانی چه لازم کرده هست که بازنش سفید در تلاش خصیه الثعلب
وقضیب فلان سوهان سوده باشی وکاری برای خود تراشی ✤ خویش را نتوان
نهان کردن ز دست انداز مرگ ✤ شمع کافوری ست در دست اجل موئی سفید
میفرمودند اول خود اینکه وعده نباید فرمود و در صورت وعده کردن در صدد
ایفای آن باید بود زیرا که وعده کردن و بایفا نیش نه پیراهن موعود را با خود دشمن ساختن است

امر خوبی هست اگر ثباتی میداشت و از یکی بدیگری منتقل نمیگردید شیرین گفت سرت گردم اگر همچو می بود بتو نوبت نمی رسید ۵ چه خوش گفت دیوانهٔ درعجم ✣ به کسری که ای وارث ملک جم ✣ اگر ملک برجم بماندی و بخت ✣ ترا کی میسر شدی تاج و تخت ✣ **حکمت** ارسطاطالیس حکیم گوید انچه رای و تدبیر صایب کند صد هزار سوار و صد هزار دینار نکند **حکمت** بطلیموس گوید انچه دفع به رای روشن شود بهیچ زره و جوشن نشود **حکمت** بقراط حکیم گوید روزگار برگذر هست و هر یکچند نوبت قومی دیگر است راه از و آرزو را کرانه پیدا نیست خردمندان هست که دل بسته دنیا دنیا نیست **حکمت** آدمی در هر حال بدوست محتاج است در زمان رفاهیت بنا بر استلذاذ موانست و هنگام محنت بجهت استمداد معاونت **حکمت** قدر شکر کننده نعمت از دهنده نعمت بیشتر است زیرا که شکر باقی ست و نعمت فانی **مولانا جامی قدس سره** شنیده که مغزی چه گفت با شجر ✣ چو ذکر جودت اشعار و منت صله رفت ✣ مدیح من که ازان منتشر محامد تست ✣ بشرق و غرب رفیق هزار قافله رفت ✣ عطیه تو که دانی به جود آن نبود ✣ ز جنس معده چو آنجا دشد بمزله برفت ✣ **حکمت** بوزرجمهر گوید که صاحب دولت بر جاه نیک کردار باید سبک و زود آزار نشاید

بعض نصیحت کثیر المنفعت که فقیر مخلص از زبان فیض ترجمان صاحب و قبله جد امجد را ے کچت را ے شنیده

میفرمودند که اختیار کردن ذلت نوکری برای منفعت هست عجب می آید از کسانیکه زری از خانه قرض داده دیوان یا میر سامان یکی از امرای عظام می شوند چه تا زر موعوده هنگامی واصل بخزانه نکرده اند وزارت پناه اند و هرگاه مبلغ باید بسرکار دولت مدار شد قرضخواه تا وزارت پناه نیامده اند خداوند دولت محفل آرایند تا چندی در فن طبیب و

یکبار دو دفعه آتش دهند تا استحکام و رنگینی بهم رساند غرضکه صنعتی بکار می برند که چمنی در آتش گلگل می شگفد و مینائی خوب برطلا میشود و بعد ازان بر مس و مینای که بر نقره کنند دیر پا نیست زود بهریزد و مینائی سرخ غیر از طلا بر هیچ چیز نمیشود و مینای خوب در بهندوستان در حیدرآباد میشود و چیزی که بر آن مینا کرده باشند از اینا کار گویند

گلدسته دوم از چمن سوم محتوی بر نکات و حکمت و اندرز

نکته سخاوت لازم جوهر شجاعت ست زیرا که مینائی مرتبه شجاعت افشاندن جان است که بهترین سرمایه سوداگران شهرستان زندگانی هست پس کسی که اورا در بذل نقد جان مضائقه نباشد ظاهر ست که نزد یک او صرف زر و سیم دشوار نخواهد بود نکته تجارت به مراتب به از عمارت هست در امارت محکوم باید بود و در تجارت بحکمرانی زندگانی باید نمود مالهای که ببب امارت جمع شود وبال هست و زری که از تجارت فراهم آید وجه حلال مصرع به بین تفاوت زه از کجاست تا بکجا نکته آخر کار کرد نکشها بر باد رفتن سر و آبروست چه اگر شمع گردن نمیکشید سرش بر باد نمیرفت و آبرویش ریخته نمیگردید نکته بده تا بدهند و بگیر تا بگیرند و ببخش تا ببخشند و بپذیر تا بپذیرند نکته دشمنی که تو کلمهٔ حق بگوید به از دوستی هست که او این جاده بپوید ؎

هر که گوید سخن راست بود دوست ترا ✤ دشمن تست که عیب تو نهان میدارد

نکته سوخته را نباید سوخت و دردمند را نباید آزار کرد گداخته را نباید گداخت و عزیز را نباید ذلیل و خوار کرد نکته منقولست که بادشاهان عادل و باذل را طوق و زنجیر در گردن بدیوان قیامت حاضر خواهند نمود از اینجا قیاس باید کرد که احوال سلاطین ظالم و غافل چه خواهد بود نکته با مردم نکوئی کن که آن باعث بقائی نام است و بد کسی مخواه که زمانه در صدد انتقام شعر از مذاهب مذهب دهقان خوش هست ای مولوی ✤ مذهب دهقان چه باشد هر چه کاری بدروی ✤ نکته روزی خسرو بشیرین گفت سلطنت

شش پارچه که از سه پارچه مقرری سر پیچ و بالابند و نیمه آستین زیاده دارد و این به
هفت هزار یها مرحمت میشود دوم پنج پارچه که نیمه آستین ندارد این به پنج هزار یها
مکرمت می گردد سوم سه پارچه که متعارف است و عموماً می یابند و نیز مقرر است
که پادشاهان لباس پوشیدهٔ خود را غیر از مقربان و مخصوصان عنایت نمی کنند
چنانچه میرزا صائب علیه الرحمة گفته مصرع شاه می بخشد بخاصان جامهٔ پوشیده را
و در ایران ضابطهٔ همان سه پارچه است لیکن حالا که سال یکهزار و یکصد و پنجاه و هشتم
هجری هست شهنشاه آسمان جاه نادرشاه فرمان روای مملکت ایران سوای سه پارچه
معین یک پارچه دیگر هم موسوم بیالا پوش که آستین آن تا سر دست و دامانش
تا زانو می باشد گاه همراه خلعت مقرری گاه فقط تنها تفضلاً بخاصان لطف میفرمایند
و در رقمها که ورود می یابد نامش انچه در سطور صدر نوشته شده مرقوم میگردد و این
اکثر از زربفت طلائی می باشد فائده برارباب فطرت واضح باد که در ایران داروغهٔ
جواهر را خان جواهر و میرمنشی را خان انشا نامند چنانچه در نیولا رقم های همایون بمهر مهر اسای شاه
جمجاه نادرشاه که بهندوستان رسیده در بعض ازان هر دو لفظ صدر مرقوم هست فائده واضح باد
در نوروز هنگام تحویل آفتاب زر هارا در دست یا استعمال داشتن شگون میدانند چنانچه
هنود شب دیوالی دست بزر رسانیدن و آن را باستعمال داشتن مبارک گرفته اند
اصل خود همین قدر هست نهایتش نظر بینکه نمیتوان بی شغل تمام شب بیدار بود بازی
قمار مقرر کرده اند فائده مخفی مباد مینا عبارت از شیشه هست که بهندی زبان آنرا
کانچ گویند و این از هر رنگ می باشد در فرنگ درست میشود و تجار و سوداگران از آنجا
آورده در آفالیم دیگر میفروشند و اهل این فن خریده بکار می برند و بر طلا و نقره و مس
که می خواهند مینا کنند اول بران نقوش کنده می نمایند من بعد از هر رنگ مینا که
مناسب مقام هست بصنعتی که نزدیک استادان این فن مقرر هست در آن پر کنند و

دیگر هم الفاظ اختراعی میرا رضی دانش است علیه الرحمة درینصورت کسی که بپایهٔ استادی
رسیده باشد براو تصرف کردن جائز است مصرع لفظی که تازه است بمضمون برابر است
فائده اینکه قول بعض اعزه است که الفاظ هندی را در اشعار فارسی آوردن درست
درست نیست که سخن از جایهٔ بلاغت می افتد بلا تسلیم زیرا که اینمعنی برای خانان و مبتدیان
مضایقه دارد و اهل قدرت و استعداد مختارند اینجا است که اکثری از اساتذه الفاظ
هندی را در اشعار فارسی از عالم شوخی استعمال کرده اند اخوند محمد سعید اشرف گوید
ع صورت مطرب بیشم از آواز بلبل بهتر است ✤ دولی گلچهرگان از ڈالئی گل بهتر است
از طغراست شوخ سوسن را لگودل می رباید قشقه ات ✤ ذات رجپوتست ترسم دست بر خنجر کند
فقیر مخلص می نویسد تشبیهه برگ سوسن بخنجر مسلم زیرا که اینمعنی نزدیک شعرای سلف
و حال مقرر است لیکن رجپوت را به خنجر اصلا مناسبتی نیست چه او را سروکار با جمدهر
است نه با خنجر و در صورت گفتن جمدهر بجای خنجر لطف تشبیهه از میان میرفت و بنصیحت
نزدیک فقیر شعر مذکور محل تامل است فائده نزدیک بعض اعزه معقولست که
حرف گل سوای گل سرخ گل دیگر نیست و در صحت آن تردد است یعنی سوسن و نسرین
که گفته شود کفایت می کند و حال آنکه محسن تاثیر می گوید ع
ز چشمت از گل نرگس زند بگلشن دم ✤ بزیر خاک کند نشش چو خورده های قلم ✤
شوکت بخاری گفته به محفلی که رسد فیض از بهار خطش ✤ گل بنفشه شود پنبهٔ سر مینا ✤
فائده پوشیده مباد ضابطه است خلعتی را که پادشاهان هندوستان باامرای عظام و غیره
عنایت می کنند روز اول دستار بر سر پیچیده و جامه بر بالای جامه پوشیده و کمربند
در گردن انداخته تسلیم می کنند و تا سه روز بهمین آئین بحضور می آیند و بالای آن چیزی
نمی پوشند محسن تاثیر گفته ع چو تن را جامهٔ جان کرد حق نئی خوشتر ✤
بر وی خلعت شاهان کسی چیزی نمی پوشد ✤ و خلعت هندوستان سه درجه دارد اول

بهم میرسد و اینمعنی با متحان رسیده است فائده بعض عزیزان در صحت حرف عطر گلاب تاملی دارند چه معتقدشان این است که گلاب عبارت از عرقیست که از گل سرخ می کشند پس این هر دو جز حاصل گلست در اینصورت عطر گل میتوان گفت نه عطر گلاب راقم سطور میگوید که چون گلاب میکشند و مبتنی بران میباشد و دیده شده که آن دهنیت را از روی گلاب بصدف یکجا می نمایند و آن عطر بیست خالص پس گویا که از گلاب حاصل می شود در اینصورت اگر عطر گلاب گفته شود گنجایش دارد و معهذا لحسن ما اثر گوید ؎ صبا چو از گل رویش نقاب بردارد ؛ زمانه نکهت عطر گلاب بردارد ؛ فایده قاعده است که گلاب از گل شکفته می کشند لیکن گلابی که از غنچه گل سرخ بکشند آن قوی تر از گلاب متعارف میباشد قدسی تبریزی که احوالش در تذکره نصیر آبادی مرقوم است گوید ؎ چه نسبت است بروبوس لب مکیدن را گلاب گل نبود چون گلاب غنچه گل فایده فقیر درین مثل که مشهور است مصرع عاقلان پیرو نقطه نکنند ؛ تردیدی داشتم زیرا که بجای لفظ پیرو پیروی با ضافت یامی باید رو رسالهٔ میرزا محمد فروتنی که در جمع امثال نوشته و آن بخط مصنف پیش فقیر است سیر میکردم مثل مذکور را این قسم نوشته یافتم عقلا پیروی نقطه نکنند تردیدی که داشتم رفع شد معلوم باد روزی بتقریبی اینحوال را بخدمت خان مهربان سراج الدین علیخان صاحب سلمه الرحمن متخلص بآرزو نقل کردم ایشان گفتند تحقیق آنست که لفظ پیرو بمعنی پیروی نیز آمده و تفصیل آن در سراج اللغات وغیره نوشته شده چون احتمال دارد که صاحب رساله امثال را بهمین معنی اطلاعی نباشد لهذا در مثل مشهور تصرفی کرده بجای عاقلان لفظ عقلا بقلم آورده است فایده واضح باد اینکه اعتقاد بعض اعزه است که تصرف در فارسی جائز نیست مسلم این حکم در حق جانان است حکیم شفائی و طالب آملی و میرزا رضی دانش که هیچکس منکر استادیت اینها نیست اگر ترکیب ها و الفاظ رنگین ایجاد و اختراع کرده اند مرد مردی که حکم بر عدم صحت آن کند چنانچه رعنائی فروشان چمن و گرم خونان چمن آسوده مرغان و ازین عالم

مکتوب من که بازپس آری چه می بری ✤ قاصد بروز جانب جانان بیار خط
شوقم بغایتی ست شفائی کز اضطراب ✤ روزی بسوی یار نویسم هزار خط ✤
فایده در کابل قاعده است که چون صوبه دار تازه داخل شهر میشود عوام آنجا که
استقبال میکنند مسخره تمام بدن خود را بوضعی که مقرر ست در پنبه گرفته رقص کنان
و دهل زنان همراه میباشد و آنرا پهلوان پنبه نامند در شاه جهان آباد نیز اینمعنی تماشا کرده شد
چه در سال یکهزار و یکصد و پنجاه و هفتم هجری چون حق تعالی شانه بصاحبزاده والاقدر
اعزالدوله یحیی خان بهادر پسر کرامت فرمود شبی بزم نشاطی ترتیب یافت که سوای هنگامهٔ راگ
و رنگ و رقص متعارف که دل از دست تماشائیان می ربود نخلهای آراسته بگلکاری ابریشم
رنگارنگ و میوه موم که بکیفیت تمام ساخته چراغانش کرده بودند نیز جلوه افروز بود مغلی
چند سر تا پای خود را در پنبه گرفته نقشی میخواندند و حرکات عجیب و غریب می نمودند واضح باد
لفظ رقص دی پنبه که در اشعار اساتذه یافته می شود چنانچه اخوند محمد سعید گوید مصرع
رقص دی پنبه حلاج تماشا دارد ✤ عبارت از همان حرکات پهلوان پنبه وار مغلیه در محاوره
زبانی پهلوان پنبه مسموع گردیده و در اشعار اساتذه دی پنبه بنظر رسیده است فایده
غریبی میگفت که بمعنی شگفتگی بسیار گلگل شکفتن است فقط لفظ گلگل باین معنی صحیح نیست
روزی سر دیوان محسن ماثر میکردم این شعر بنظر رسید ؎ از حنا گلگل شود چون آن
رخ محجوب سرخ ✤ مصحف خوشخط رخسارش سخاوندی شود ✤ فایده روزی مسوده اوراق
سر تذکره طاهرای نصیرآبادی میکردم این شعر محمد حسین اکملی متخلص بسرعت که مرقوم میشود بنظر رسید
؎ زعکس زلف او از دیدهٔ خونبار میترسم ✤ که مو در آب چون بسیار ماند مار میگردد ✤
باعث استعجاب شد چون بتحقیق پرداخته شد معلوم گردید که طرف وقوع دارد
فایده از بعض اطبای صاحب تحقیق صادق القول بوضوح پیوسته بعض دواها است
که چون در ظرف گلی آن را ریخته در زیر زمین دفن کرده شود بعد از چهل روز کژدمی چند ازان

وخوشبو تمتع برگیرد ازین که درصورت ارتکاب بچیز کسیف خلاف حکم کرده بنا بر عبرت دیگران مستوجب سیاست شد گویند جمشید بادشاه قوانین خلافت وجهانداری بنها یاد گرفته بود هرارباب فطرت واضح باد که باین حد تقیید پادشاه ایهنا دربن امر بحکمتی نیست زیراکه شهد که حاصل از زنبوران می شود چیزیست که بصرف ایشان می آید زهی بنده پروری **فایده** بابر بادشاه درواقعات خود که مشهورست بواقعات بابری نوشته اند که هیچ سواری بآرام تر چون سواری کشتی نیست زیراکه درهیچ سواری هنگام طی راه بفراغت خواب کردن وبسهولیت نوشتن میسر نمی آید مگر بسواری کشتی واضح باد که هندوستان کشتی عام است وانچه پران ملوک وامرای عظام در دریا سوار شوند نامش نواره ایست ویکطرف سر نواره هنگامه چوبی باپوششش سقرلاط وغیره که آن مقام نشستن صاحب نوارهٔ هست می باشد ونسبت بکشتی بسیار سبک سازند وباقسام نقاشی پردازند وانچه تجار وغیره بسواری آمد ورفت درمحیط نمایند نامش جهاز ست وخورد تر آنرا اغراب نامند **فایده** مسموع شد هر نخل ثمرداری که شکوفه صد برگ یعنی هزاره داشته باشد بار نمی آرد محسن مانع گفته ؎ چون شد شکوفه صد برگ بار وثمر نبخشد ۞ آنرا که زر نبود پیش داد ودهش مباشد **فایده** نواب صاحب غفران منزلت مدارالدوله محمد امین خان بهادر که درعهد عالمگیر بادشاه صدر الصدور واسطه عرض مطلب غازی الدینخان بهادر فیروز جنگ درحضور پرنور بودند بتقریبی درباب عطای فرگل برای خان فیروز جنگ بجناب خلافت عرضی نوشته مرسل نمودند ودر لفظ بجای کاف عجمی عین معجمه نوشته بودند چون ازنظر بادشاه بدرجه پذیرائی یافت ودستخط فرمودند که لفظ فرگل ست فرغل نیست **فائده** یکی ازعزیزان که دعوی زبان دانی داشت مدتی ممتد منکر خط بمعنی مکتوب بود ومیگفت که خط عبارت ازهمان خط معشوق ست مانچه نوشته اند وانیکه بمعنی نامه ومکتوب درعوام مشهور ست صحت ندارد حال آنکه سند آن از دیوان حکیم شفائی یافته شد چنانچه گفته اند

اغلب که عبارت از نار جیل دریائی باشد که بقدر سه تو لچه کشری کم و زیاده ازین می شود و معمول حکمای یونانی است ارباب دول مثل زهر مهره وغیره همیشه باخود دارند و قیمتی می باشد.

چمن سوم که مشتمل است بدو گلدسته و این اولین گلدسته ایست متضمن بعض فواید

فایده گویند چون حضرت آدم علیه السلام بجزیره سراندیپ نزول نمودند در کوهی که نامش قدم گاه است اول پای مبارک ایشان بآنجا رسید و برکت آن کان یاقوت در آنجا پیدا و انیمعنی در کتب سیر مرقوم است **فایده** گویند حضرت خضر علیه السلام هرجا که قدم میگذراند فوراً از آنجا سبزه می روید و یکی از نشانهای یافتن حضرت خضر اینست شعرا این معنی را در اشعار هم باستعمال آورده اند مرزاضی دانش گوید ؎

ز خاک بزم رندان خورمی چون سبزه می روید ❊ بهار دلکشائی خضر مینا در قدم دارد ❊

فایده عجب چیزی ایست اینکه او را منصور گویند و بردارش کشیدند و جمعی معتقد اوست و فرقه منکر منصور نام نداشت حسین نامش بود و منصور نام پدرش بود چنانچه از کتب سیر انیمعنی واضح میگردد و حال آنکه در اشعار اساتذه بجای حسین منصور یافته می شود انیمعنی المحمول هرچه میتوان کرد **فایده** در یکی از نسخه های معتبر بنظر رسیده که در نوع زنبوران همگی فایده سلطنت مضبوط است پادشاه اینها که بعربی آنرا یعسوب گویند در کمال نسق و فرمان روائی می باشد و از همین زنبوران وزیر و سپه سالار و شحنه دارد و بدربانان دروازه تاکید است هر زنبوری که بر دربارگاه پادشاهی بیاید بدون اجازت وزیران را درون نگذارند و پیش وزیر رجوعش کنند و قاعده وزیر آنست که بزنبوری بگوید تا دهن آن زنبور با ظلب را بوکند اگر آن زنبور دهنش را خوشبو یافت حکم کند باو که دربارگاه خلافت بار دهند و اگر دهنش را عطر آگین نیافت و رایحه مخالف طبیعت بد ماغش رسید بشحنه فرماید که تا آنرا دو نیم زند چه حکم پادشاه اینها ست که هیچ زنبوری از خرمگره بدطعم قوت خود حاصل بلند و از خرپاک و لطیف

برآید و بنا دو خته آشیانه مانند آن کشیده و در میان صنوبری شکل سوسنی رنگ خرطومی برآید
و آن غنچه باشد و در هر خوشه هفتاد و هشتاد کیله بود و در یک کیله یخار خورد نزدیک و پوست آن باسانی
کنده شود از گرانی بسیار نتوان خورد و چند گونه بود و جز یکبار بار نیارد و عامه پندارند که کافور ازین
درخت برآید و نیز گویند که مروارید ازین پیدائی گیرد اینها فروع راستی ندارد و فقیر مخلص بقلم می آرد
که اقسام کیله بسیار است نوع خوبش مرتبانی و سوهن است و قسمی است از کیله در نهایت
لطافت و نازکی و عطر آگینی گویند چون پوستش کنده برخشکه گرمی که در قابلش کشیده باشند
بگذارند همگی شیره میشود و اینکه شیخ نوشته که هر خوشه زیاده بر هفتاد هشتاد کیله ندارد و در واقع
که اگر خود همین قسم است لیکن نوبتی در چار چمن صحن دیوانخانه فقیر کیله سوهن خوشه بار آورده بود
که زیاده بر سه صد کیله داشته خواهد بود و عجب تر آنکه اینها که در سطبری هر یک بقدر انگشت
خواهد بود نوعی برابر هم بایکدیگر پیوستگی و برخوچیدگی داشت که گوئی نقاش نقش کشیده
ست ما استاد از کاغذی بریده و صورت خوشه مینماید با آنکه اطفال نخود دانه ها را بایه ست
در حالتی سبز میباشد رشته کشیده یک چیزی برای بازی ترتیب میدهند از انجاکه خالی
از غرائب و تحفگی نبود از نظر نوا بصاحب وزیر الممالک بهادر گذرانیده شد و ایشان از نظر خلیفه
دین و دولت گذرانیدند و ذریعه انبساط طبع اقدس شدند ارجیل آن را جوز هندی نامند
بدرخت خرما ماند بلند تر باشد و چوب او خوشرنگ و برگش بزرگ تمام سال بار گیرد و در سه ماه
پخته شود خام را که سبز گون باشد فرو دآرند و چندی نگاهدارند از آن یک پیاله شراب آید
لذت بخشد و چون پخته شود نخودی رنگ باشد و شره بر بندد چون بر دهن اندایند سیه فام
شود شیرین و چرب بود اکثری با برگ تنبول بخورند زنان را نر می دهند و از پوست آن قاشق
و کاسه غچک برسازند چهار چشمی و شش چشمی و یک چشمی بود هر کدام را خواص نگاشته اند و پسین را
گزیده دانند و از و از پوست درختش ریسمانها بر تابند و طناب بزرگ جهازها از و شود و
قسمی از و تریاق زهرباشد راقم حروف می نوید اینکه شیخ نوشته که قسمی از و تریاق زهر است

فراوان بار دهد و یکسال کمتر و بعض یکسال بار نگیرد از مغز خسته او سرمایه گوارای سازند
دوساله بربانی کند همه جای هندوستان خوب میشود لیکن در بنگاله و گجرات و مالوا
و دکن فراوان باشد فقیر مخلص مینویسد که انبه خوب موصوف بهمه صفت در دکن میشود
بقدر یکنیم سیر دیده شد و در نواح دارالخلافت شاه جهان آباد بهتر از کرانه نمی شود دانستم
شگفت آنکه نهالش را در آوندها نشانیده در سفر همراه دارند و بار دهد در رنگ و پیکر بطول
نارنج می نماید و لوته بداری یک گز و برگ اره دار و میوه برفراز بنه باشد و بران برگی
چند برآید چون از درخت برگیرند و آن برگها را جدا جدا نشانند بار آرد و جز یکبار نبندد
و افزون از یکتا نباشد فقیر مخلص مینویسد که این میوه مخصوص هندوستان است در دکن
و بنگاله فراوانی دارد و در نواح شاه جهان اباد پیش ازین فقط بمراد آباد میشد درین ایام
در شاه جهان آباد هم به وفور میشود اوراق نازکی ازان تراشیده و در ظروف گلی یا چینی و شیشه
تو بر تو چیده و نبات و گلاب و بید مشک بران ریخته بگذارند و بعد یکدو پهر بصرف آرند
مربایش نیز خوب میشود و بهندرت بجاهای دور دست میرود چنانچه راقم سطور حسب الفرمایش
جناب عظمت مآب شاه آسمان جاه نادر شاه فرمان روای ایران در شاه جهان آباد تیار
کرده مصحوب حاجی نذیر بخدمت نواب صاحب سیف الدوله زکریا خان بهادر در جنگ
مرحوم مغفور بلاهور فرستاده بود و ایشان مصحوب حاجی مذکور بآن جناب عظمت مآب
مرسل داشتند و پسند شد نیشکر قسمی چنان سیراب و نازک میشود که بمنقار زدن کنجشک شیره
تراوش کند و اگر از دست بیفتد بشکند و انچه سخت باشد قند سفید و شکر و نبات ازان سازند
و سرمایه گوناگون شیرینی شود و بعد از کاستن پس از هفت هشت ماه برسد اگرچه از شیره
نیشکر شراب میسازند لیکن از سه قند گزین می شود و کشیدن آن را نمط ها مقرر کرده اند فقیر مخلص
می نویسد که دو قسم میشود سفید و سیاه در شاه جهان آباد و اکبر آباد وغیره این طرف ها سفید
خوب میشود و در دکن سیاه کیله درختش نیزه دار باشد و برگ از بته سطبرش بس نرم

گرچه رنگش سفید بهت لیکن در پیکر هم گل و هم بته اش و میانه آن زرین خورده بوی خوش و ملائمی دارد
فقیر مخلص بقلم می آرد اعتقاد بعض اعزه این ست که نسترین عبارت ازین گلست و گلقند آن
برای مرض خفقان بسیار فائده دارد کیپور پهل گلش بگل زعفران می نماید درین دولت
جاوید طراز از فرنگ آوردند فقیر مخلص مینویسد که درینولا گل مذکور در هند رواج ندارد مگر نوعی
از برگ تنبول ست مشهور باین نام که حالا آن رائج است و ازانجا که لطافتی ندارد بقیمت سهل می ارزد

احوال بعض فواکه که شیخ ابوالفضل در آئین اکبری نوشته

خربزه بهندوستان از فروردین ماه آغاز کند و در اردی بهشت فراوان شود شیرین و نازک
و شکننده و عطر اقراخاصه ناشپاتی و بابا سنبخی و الچه و برگ نی و دودچراغ و علیشری
و دودمشعل و عنبری و خران تا دو ماه دیگر کشد و در عنفوان شهریور بازکشمیر عشرت آورد
و هنوز بانجام نرسیده کابلی فراوانی کرد و آذر ماه از بدخشان کاروانها آید و تا دی ماه
سلسله نگسلد فقیر مخلص می نگارد حالا که سال هجری یک هزار و یکصد و پنجاه و هفتم است
در شاهجهان آباد سرده و گرماده نوع خربزه خوب میشود سرده تخمش ولایتی ست اگرچه
در آن مرتبه شیرین و بالیده و خوشبو نمیشود لیکن ازان تخم های خام نارس که در نمد پاره ها
پیچیده از اطراف کابل بشاهجهان آباد میرسد مراتب بهتر ست و اقسام گرماب بسیار ست لیکن نوعی
هست که آنرا جمالی گویند خیلی بمزه و شیرین و سراب میباشد به تخصیص در اکبرآباد قسمی میشود
که از شیرینیش لبها بهم می بندد و صورتش میماند با چه انبه بفارسی نغزک گویند
در رنگ و بو کم همتا برخی مشکل پسندان ایران و توران از خربزه و انگور پایه او برتر نهند
نهالش در سر آغاز بهار بشکفد و بگل انگور میماند بوی خوش دهد چون ثمر بندد پس از یکماه
تر شی دران پدیدار شود اچار و مربا و سالن های چاشنی دار ازان سازند و ثمرش را اکثری نگذارند
تا بر شاخ به پختگی برسد و بیشتر خام فرود آرند و بطرز خاص نگاه دارند و بدین روش رسیده
و خوشتر باشد نهالش چهار سالگی بار گیرد و بشیر و شره نیز پرورش دهند شیرینی افزاید یکسال

درختش ماند درخت انار و برگش به برگ لیمو ماند هفت ساله گل دهد و سالش نیز ازان
پزند ها رسنگار قرنفل پیکر کلیست نارنج گون ساق درختش چون انار بهت پنج ساله گل دهد
فقیر مخلص در چهار چمن دیوانخانه نهالش دارد سر شام گلش دمیدند و تمام شب بر شاخ ماند
و صبح خود بخود بریزد و پای درخت غرمن شود و بچینند و بیارند و چون در ظرف شیشه
گذارند دو چند کیفیت پیدا کند بوی ملائمی دارد و در آخر برسکال گل کند گوزه در پیکر گل
سرخ آسا و بوته بزرگ تر ازان عبیر مایه ازان ترسازند پاول پنج شش برگ دارد
ازان آب را خوشبو کنند و بسیاری با گل آمیخته نگاهدارند و هنگام نایافت آن گل را
در آب اندازند برگ درخت چهار مغز آسا دوازده سالہ گل دهد فقیر مخلص اگرچه این
گل را ندیده ام لیکن از کسانیکه دیده اند بشرح صدر احوالش شنیده ام و گل پرورده پیشینیان
را در مملکت های دگر بتحفگی بردند برای فقیر نیز عزیزی فرستاده بود هرگاه قدری ازان
در آب خوردن ریخته میشد خوشبو میگردید و بویش مینماید بوی گل بنفشه هندوستان
و تا یک سال گل پرورده به نکهتش بکار می آید گول دو گونه بود یکی هنگام تابش آفتاب
بشگفد و بهر سو که خرامش کند رو بدانسو آرد و شام غنچه گردد و رنگش سرخ مایل بسفیدی است
در رونه او زرد در ریشه ها و در میانه آن برآمدگی ست مخروطی شکل و در آن تخم ها که میوه او ست
پدید آید و قسم دوم چهار برگه سفید در فروغ ماه بدانسان بکشاید و نگردد لیکن برنه بندد
ناگ کیسر چون گلرخ پنج برگ خورده دارد برگ درخت چهار مغز آسا هفت ساله گل دهد
فقیر مخلص می نویسد که سمت بنگاله بیشتر میشود عطر ازان میکشند بسیار بوی تندی دارد
در عهد عالمگیر بادشاه در دکن رواج بسیار داشته تولچه به یکصد روپیه می ارزند همانا که
بسبب بعد مسافتی و کمیابی این اعتبار داشته باشد بهون چنپا خداوند پنج برگ
است فقیر مخلص ندیده ام لیکن بنگالی چنپه که گلی ست سفید طولانی و بوئی ملائمی دارد
ازرا دیده شد پیش ازین رواج نداشت و حالا در شاهجهان آباد بسیار میشود سنبیولی

بعمل آورده شد پانزده روز نگذشته بود که اثری از درد زانو نماند زعفران در
هندوستان همین در نواح کشمیر میشود در مملکتهای دیگر از آنجا تبخگی می برند چون ناظم
کشمیر در چمن های خوبی بنه های زعفران نشانده سرای نوا البصاحب وزیر الممالک بهادر
مرسل داشته بود و بعد رسیدن بشاهجهان آباد گل کرده فقیر دیده ام رنگ گلش
بنفش بود و ریشه های زردی داشت که زعفران عبارت ازان است آصفی گفته ؎
کبودی رخ زردم ز سنگ اغیار است ✦ ترا خبر که گل کرده زعفران زار است ✦
گویند چون آصفی این مطلع گفته بنا بر تازگی معنی سه روز نقاره شادی نواخت

در آئین اکبری شیخ ابو الفضل نوشته

سنگنده کوکلا بوته ایست بهندوستان بسیار می شود و در خوشبوها بکار آید راقم حروف
فقیر مخلص ندیده ام چنبیه مخروطی پیکر بیست بدرازی نیم انگشت ده برگی افزون تر نیز
ازان شود تو بر تو خورده دارد هفت ساله گل دهد فقیر مخلص می نویسد که گل مذکور دو قسم
می باشد یکی زرد و یکی زرد مائل بسرخی و این لطافت بیشتر دارد و در اشعار هندی که رنگ
معشوق را بان تشبیه کرده اغلب که همین زرد مائل بسرخی خواهد بود کیتکی صنوبری
پیکری است از دو ریشتر بود دهد و نهالش شش هفت ساله گل دهد کیوڑه اگرچه در صورت
به کیتکی ماند لیکن آن لطافت ندارد چهار ساله گل دهد و هر سال در بیخ آن خاک تازه ریزند
در دکن و گجرات و مالوه و بهار بسیار بود فقیر مخلص می نویسد که در نواح شاهجهان آباد
این هر دو گل که عبارتست از کیتکی و کیوڑه نیز میشود چنانچه از پرگنه هرسوره و رام پور
که سه منزلی شاهجهان آباد است هر سال برای فقیر می آید و کیتکی در بعض بساتین
شاهجهان آباد هم و گلی تا نجر و پیه ازین کمتر تیزی ارزد چنبیه به برگ لاله ماند هیزده
رکی شش برگ بالای سبز و شش دیگر لختی سبز و لختی سرخ دران سرخ تکمه و
پس از جدا کردن از شاخ پنج شش روز تر و تازه ماند و در بو به بنفشه تر دیک است

لهذا البعض عزیزان راگمان آن شد که گل مذکور هست بعد طی مراتب تحقیق معلوم گردید
که خنگونه صد برگ شقا لوست ونهالش بار نمی بندد شب بو انچه مشهور وبهتر است
گل آن سفید واندکی طولانی هست مانند قرنفل که آنرا در اکثر شادی بید ستان بورق نقره
میگیرند وبنارس رامی نشانند وگل آن شب بو میدهد ونهایت عطر آگین می باشد
وانیکه زلف معشوق رابآن تشبیه کنند شاید بنابر نام اوست والا گل بابرگ
آن هیچ چیز مشابهتی بزلف ندارد سه قسم شب بوی دیگر هندوستان می شود
سفید وبنفش ورد صورت این هر سه بآن شب بوی مشهور مطلق نمی ماند لیکن
گل این هر سه نوع نیز هنگام شب نکهت پیدا می کنند وتخم این کاشت میشود و
مزهٔ گل وبرگ نوع سفید وبنفش می ماند بمزه ترب بلک تفاوت ندارد وپیلان
ازان پزند ومزه نوع زرد تلخ ست وآن قابل خوردن نیست لاله عباسی که عبارت
از گل عباسی اقسام آن بسیار هست بعض گل را نصف رنگ زرد ونصف دگر
سرخ می باشد وبعض نیمی ابیض ونیمی گلابی میشود علی هذا القیاس ویک نوعش
آنست که اگر رنگ گل سرخ هست نقاط سفید یا زرد مثل افشان دارد واگر رنگ
گل زرد هست افشان سرخ مانند نقاط شنجرف رونق افزای اوست گوئی
نقشبندان قضا وقدر حریر پاره ها را رنگا رنگ گلبندی ساخته اند یا مصوران کارگاه صفحه
کاغذی پافشاندن قلم آلوده برنگ پرداخته واضح باد اعتقاد بعض مردم انیست
که چوب چینی بیخ لالهٔ عباسی هست که در یکی از جزایر میشود بعض درنیاب انکار بلیغ دارند
وصحیح همین هست که چیزی دیگر هست بهر تقدیر دو پیازه گلهای عباسی خوب می شود
وقریب بچوب چینی گویا که نفع دارد ودر زمستان خورند فقیر در وقتی درد زانو داشتم
معارف الملک بهادر گفتند دوائی بیادت بدهم که نعم البدل چوب چینی باشد گفتم
باید فرمود همین دو پیازه گلهای عباسی گفتند تا بست ویک روز همراه طعام باید خورد چنانچه

لاله واضح باد که اقسام آن بسیار هست لاله پیکانی لاله شرابی لاله قرمز لاله نعمان
لاله منقور رنگ لاله خطائی لاله چراغ لاله دختری لاله دلسوز لاله خوش نظر این نامها
که بقلم آمده زبان زد ساکنان کابل و کشمیر و رنگهای مختلف رونق افزای این بهار کده ها
حسب نظر هست واضح باد بابر پادشاه در واقعات خود که مشهور بواقعات بابری هست و میرزا خان
آنرا از ترکی بفارسی ترجمه کرده می نویسند که روزی در ایام بودن کابل بتقریب سیر و شکار
اتفاق نزول بگل زمینی افتاد که تا نگاه کار میکرد لاله بهزار رنگ شگفته بود فرموده شد که نوعی
لاله را شمار نمایند قریب چهل و چهار قسم بشمار آمد چون دیده شد معلوم گشت جمع کرده از آنجمله
یک لاله بود که از ان بوی گل می آید من آن لاله را گلبر خطا بے دادم و باین نام
مشهور شد **نرگس صد برگ** نوعیست از نرگس که هندی زبانان آنرا هزاره
نامند زردیش که بشکل مردمک چشم هست در برگها نهان می باشد و بو کمتر دارد چنانچه
این مصرع که یکی از اساتذه گفته دلیل انیمعنی است ع چون نرگس صد برگ که بو
کم دارد و بهر تقدیر بلطف نرگس متعارف نمیرسد را قم سطور دیده است
احوال نرگس علی گلفروشان و چمن آرایان علمی می کنند که اوراق سفید نرگس
گلگون می شود و زردی میانه بحالت اصلی مینماید شخصی چند قلم که اوراق ابیض آن
سرخ بود و تحریر سبزی که گویا مصور بکلک موکشیده هست هر برگ پیرامن خود داشت
از نظر نوابصاحب وزیر الممالک بهادر گذرانیده بود و راقم اوراق بچشم عبرت تماشایش
نمود ظاهرا این عمل در ولایت هم می کنند میرزا صائب علیه الرحمة میفرماید ع
لاله رنگ از خون دل شد نرگس سیراب او ۴ میشود نرگس بهر رنگی که باشد آب او ۴
شگوفه صد برگ شفتالو روزی عزیزی در چنگیری چیده به فقیر فرستاده
غیلی مشابهت با گل سرخ داشته تفاوت همین قدر بود که بو نداشت چون
بهندوستان نوعی از گل سرخ هست که سدا گلاب نام دارد و آنرا نیز بو نمی باشد

و بیشتر به بخور عشرت اندوزند برخی گزین آن سائیده بدن و جامه بآن آلایند چوه چکیده آن باشد

صندل بهندی چندن نامند درختی است درچین درین دولت جاوید طراز آورند
سرسبز شد سائیده بدن را بان آلایند خوشبوست فقیر مخلص می نویسد که حالا بهندوستان
در اکثر جا بوفور تمام میشود و از چوب آن چیزها مانند صندوقچه و دسته کارد و امثال آن سازند
لیکن شاید که در مملکت ایران کمیاب ست زیرا که در سال یکهزار و یکصد و پنجاه و ششم هجری
خلیفه دین و دولت محمد شاه پادشاه غازی بنگاه چوب صندل برای شهنشاه آسمانجاه نادرشاه
فرمان روای قلمرو ایران فرستاده بودند و خیلی باعث سرور خاطر عاطر شاه جمجاه شد و درینولا
برای ارسال چوب صندل بار بخلیفه ملک و ملت بادشاه مانوشته اند و از جناب اقدس
بمتکفلان مهمات سلطنت برای بهرسانیدنش تاکید بهت و آن بچاره ها چه در دسر که درینباب
نمیکشند **سوپیاری** بعربی فوفل گویند زیبا درختی است نیس بلند بان سرو ازند باد بلرزش
آید بزمین رسد و باز برخیزد و فراوان گونه بود و هرزه خامران بادام تر و یک در نختگی تشجی گراید
پیشتر با برگ تنبول بکار رود و در دکن بوفوری شود مسمی فقیر مخلص شنده که چون ملا جمالی
بولایت رفت و فیض صحبت حضرت مولانا جامی قدس الله سره دریافت مولوی پرسیدند
که از کجا می آیند ملا گفت از مملکت دکن فرمودند جمالی تخلص شاعری که در انجاست از و شعری
بخاطر دارید ملا این بیت خواند ۵ مارا زخاک کویت پیراهنی ست برتن ✤ آنهم زاب دیده صد چاک
تا بدامن ✤ مولوی فرمودند که جمالی شما خود نباشید ملا گفت بلی فقیر را جمالی میگویند در تخلص من
حضرت مولوی فرمودند که ظاهرا در دکن سروی باشد پس شعرای آنجا قد معشوق را بچه تشبیه
میکنند ملا گفت که بدرخت سوپیاری مولوی فرمودند شعری اگر بیاد باشد بخوانند ملا این بیت
برزبان آورد ۵ درخت سوپیاری هست بالای او ✤ مرا جان سپاری ست در پای او
فقیر مخلص در دکن این درخت را بسیار تماشا نموده است و ملا دهلوی بود

	احوال بعض کل

علم رنگ از چهره می پرد و این ثمر در عوام ملهی پهل نام دارد راقم حروف ثمر مرقوم را تماشا
نموده و مدتی ممتد حیرت زده صنعت پردازیهای نقاشان کارخانهٔ قدرت بوده
مدهمالت نام هندوستان درختی است که رنگ گلش یکپاره سفید و یکپاره زرد
میباشد لیکن زردیش در نهایت بهرنگیست و نکهت ملائمی خوش آینده دارد در ایام بهار
بشگفد فقیر قلمش را در سفالی از بندر ابن آورده در چارچمن دیوانخانه حویلی قدیم که در شاهجهان آباد
است نشانیده بودم بعد از هفت سال گل کرد **احوال درخت قهوه** در شاهجهان آباد
در قلعهٔ مبارک بباغ حیات بخش و هم در باغ بیرم خان مرحوم که مشهور بباغ خوکریست
درخت قهوه هست و بار بری آرد راقم سطور اگرچه درخت را ندیده ام لیکن دانه های سبز قهوه
که هنوز نارس بود مشاهده کرده ام مان سرور نام نهالیست که بته و شاخ ندارد بسان
برگهای اردی که از زمین میروید ازان نیز برگها قد میکشد و هر برگ مشابهت بآفتابگردی
که سلاطین هند را می باشد لیکن آن آفتابگیر که بشکل برگ پان و رنگ و روغن نیز داشته باشد
نوبتی در دیوانخانهٔ فقیر قد کشیده بود که از آنطرف برگش آدم ایستاده می نمود گویند برگش
را خشک ساخته برای رفع مرض ضیق خورند و نفع بخشد و این عمل هندیان است **در**
آیین اکبری شیخ ابو الفضل می نوید در سرزمین کامروب که این و آن آنرا
کانور نامند انبه ایست که بته ندارد و بیاره دار است و مثل انگور بیارهٔ آن بر درخت
می پیچد کافور بزرگ درختی است در کوهستان دریای هند و چین که صد سوار را فرود
سایه نشین شوند کافور در تنه و شاخ آن پدید آید گویند در سالی که زمین لرزه و
آسمانی خروش افزون باشد بیشتر پدید آید و نوعی ازان است بهیم سینی که گرد فلفل
یا سرخ دانه ها باو دارند تا کی نه پذیرد عود بهندی زبان اگر گویند و آن بیخ درختی است
گوناگون بود بهترین منزلی است انچه در تنه آب بنشیند و ریشه دار نبود بهتر بود
گویند از بومی ان سنش پیدائی مگرد و در ترکیب با بیارز خورش ان نشاط افزاید

که نهایت صاحب هوش است درکمال موزونی و دستی بقسم اطراف و اضلاع آشیانه ترتیب میدهد که دالان و حجره دارد مقدور آدم نیست که بآن خوبی تواند ساخت و طرفه این است که شبها کرم شب تابی را آورده با پارهٔ گلی در آشیانه می چسپاند و از فروغش آشیانه چنانچه از پرتو شمع خانه منور میگردد مصرع شاد می گردم چراغ هر که روشن میشود و بعض از جوانان رندانه مشرب تماشا دست حرکات غریب آنرا می آموزند یکی ازان جمله اینست که بر سر دستش گرفته در مجمع ها و میله ها میروند و هر جا زن صاحب جمالی دو چار می شود پرواز میدهند و آن طائر سرتاپا هوش یکی از پیشانی بسرعت تمام ربوده می آرد و گاه از لعل شیرینش چاشنی لذت گرفته از جانب پرواز دهنده پیغام بوسه میگذارد و دلو از چاه کشیدن و بیژه از پاندان برگرفتن و بطور بانکباران حرکات نمودن از بازیهای سهل اوست

وراقم سطور اینها را تماشا کرده است

گلدستهٔ دوم از چمن دوم مشعر بر حقیقت بعض درخت و گل و فواکه

احوال بعض درخت و نهال

مادهولتا نام درختی دیده شد در شاهجهان آباد که شاخهایش مانند تاک بر درختی دیگر می پیچد گلش بشکل طره رایست که از تار سیم یا آهن ساخته باشند چهل پنجاه تار ریشهٔ بارک مثل تار ابریشم سبز برابر هم میباشد اندکی طولانی و بر سر هر ریشه گل چهار برگه بقدر نخود سبز میباشد و این مشابهت بعلاقه ابریشم سبز و چه گل و چه ریشه همگی رنگ زمرد می دارد و مانند طره آن را بر سر می زنند و بو ندارد **ماهی پهل** نام درشاهجهان آباد درختی بنظر رسیده که ثمری طولانی مانند سوهن کیله که هنوز سبز و نارس باشد دارد و هرگاه پوست سبز ثمر مذکور را از کارد باحتیاط دور کنند از درونش مغز ابیض ملائمی بشکل ماهی برمی آید گوئی مصور نازک نگاری که مشقش بپایهٔ استادی رسیده شبه ماهی بمو قلم بسفیدآب کشیده نگاه از تماشایش غوطه در دریای حیرت میخورد و عقل را از پیرایش لسان ماهی

برقص احوال گویند در ولایت رسم قهوه خانه ها بسیار هست و خیلی بلطافت و تکلف
می باشد امرای عظام در انجا می آیند و بزمی می آرایند اجلاس صاحب طبعان رنگین
سخن و موزونان خوش گفتگو تر از بلبل چمن روزی دو وقت در انجا صورت می بندد
در شاهجهان آباد هم بچاندنی چوک دو سه دکانی هست که آخر روز اکثر عزیزان صاحب طبع
سری در انجا کشیده زبان بشعرخوانی و رنگین بیانی میکشایند و چند فنجانی از قهوچی خریده
میل می نمایند فقیر در عالم شباب اکثر میرفتم و با یاران آنجا صحبتی میداشتم اکراهزه قهوه بازار
میخوردند خدمتکارانم قهوه دان را از خانه جوش داده همراه می بردند سیر چوک و تماشای
اشیا و شعر خوب و صحبت یاران بمذاق آشنا عالمی داشته هست مشق همان ایام است
که حالا هم بمعتادم بدو وقت قهوه خوردن و در صحبت یاران موزون بسر بردن لمصنفه
هرچند شراب انبساط افزاید ✤ لیک آخر بفساد فتنه می آراید ✤ میلم با قهوه زین
جهت هست کزان ✤ بوئی جگر برشته می آید ✤ احوال سنگ یده در عهد پادشاه
ما محمد شاه غازی خلد الله ملکه و سلطانه در ایامی که نوابصاحب سیف الدوله عبدالصمد خان
بهادر بیربر جنگ مغفور بمرور ناظم ملتان بودند ترکی که از عمل سنگ یده و قوف داشت و آن
باعث بارش ژاله و باران میشود از ولایت آمده بود و بموجب فرمودهٔ ایشان بآن عمل پرداخته
ابر و باران بافراط شد چون انیمعنی بعرض اقدس رسید فرمان فلک شان در باب رسیدن
ترک مذکور بحضور پرنور بنام نوابصاحب ناظم صدور یافت چنانچه راقم سطور روانه نموده بود
لیکن چون پیش از رسیدن آن ترک مذکور از عنایت نوابصاحب ناظم کامیاب شده
بوطن مراجعت نموده بود اتفاق آمدنش بحضور نشد و این علمی هست مقرری شعرا انیمعنی
را در اشعار هم استعمال کرده اند میرزا رضی دانش گفته اند شعر باعث ریزش باران
سرشکم شده است ✤ دل سنگین تو سنگ یده را میماند احوال هوش کورب
بافلک کورب بافک که بهندیش بیالفتح با و یای کشیده با الف جانوری است بهندوستان

ندارد خوش می نمود احوال راقم حروف را در زمان دلستان بسی با میان محمد ماه حرم
مغفور که دوست و رفیق و شفیق فقیر بوده بر سر این بیت شوکت بخاری ع بسکه بی باده
بباغم دلگیر ✤ مار آبی است رگ تاک مرا ✤ مناز عتی شد چه ایشان بلطف تشبیه
واتر سیده بجای لفظ آبے افعی میگفتند آخر کار قرار یافت که انچه محمد ساقی مخاطب
بمستعد خان مرحوم در جواب این عبارت بقلم آوردند که آبی آبی نیست و افعی پرگنده است
مستعد خان صاحب کمال کسی بود و نثر را بقدرت می نوشت و مؤلف مآثر عالمگیری است
احوال بعض مردم ناقباحت فهم خدا سلامت دارد عزیزان بار خاطر از
طرف صبح تا نصف شب حاضر را که دل از دست شان چون غنچهٔ لاله داغ است و دماغ
بید مانع هنوز آفتاب از گریبان افق سر بر نمیکشد که تشریف ارزانی میفرمایند و بحرفهای
سخت و خنک که هزار ژاله و تگرگ بقربان سرش حلقهٔ محفل را کرهٔ زمهریر می نمایند
چون عالم بی اختیاریست دست از کارهای ضروری باید کشید و هر چه دیوجی که بگویند
باید شنید ای شتی بی انصاف مصروف لاف و گزاف اگر پای مطلبی در میانست
بگوئید و جوابش بشنوید و برخیزید و اگر اراده صحبت آرائی ست عوض من خون
بیگناهی دیگر بریزید زیرا که میدانید که بسیار کم دماغم و شیفته تنهای و فراغ لازم
نکرده هست که آرزده جانی را آن همه باید رنجاند که عرصهٔ عافیت را بر او تنگ باید گرداند
غرضکه ع زنده باشند طرفه معجونید احوال شبی بتقریب مبارکباد تولد پسر
بخانهٔ برادر مهربان عزیز تر از جان رای سکهپت رام رفته بودم چون اسباب شادی
مهیا بود از زنان رقاص لال پری نام معشوقه که چون شاخ گل لباس چهرهٔ در بر داشت
رقص می نمود بنا بر بر روئی که داشت التفاتی بسویش داشتم فردایش که یاد می از
صحبت شب آمد بنای فکر این رباعی گذاشتم ✤ شب آن بت آل پیرهن بود و قص
یا لالهٔ نعمان چمن بود برقص ✤ یا شاخ گلی داشت بکاشن خم و چم ✤ یا لال پری بود مگر انجمن بود

گفت آرزویم آنست که چندی بخدمت ما بجلدی احسانی که دیدم خدمتی بتقدیم رسانم گفتم
اول خود اینکه در بند انیمعنی مباش واگر خواهی نخواهی برین پله مضایقه ندارد پرچه نانی که
هست حاضر است چنانچه آن عزیز با برادر خورد که مومن بیگ نام دارد رفیق است
چون نجیب اند ممکن که دیگر خطائی ازانها واقع نشود احوال کاغذباد در شاهجهان آباد
حفظ الله تعالی عن الآفة والفساد بازی کاغذباد رواج تمام دارد هر روز معشوقان
صاحب جمال ولاله رخسان رعناخط وخال برپشت بامها برمی آیند واز رنگارنگ
کاغذباد به پروازدادن آسمانی دیگر درکمال رنگینی شفق طرح می نمایند برین اکتفانکرده
دوکس کاغذبادهای هم بسعی تمام قریب بیکدگر آورده طرح جنگ میریزند وبنابر غالب
آمدن یکی بر دیگرے تدبیرهای غریب برمی انگیزند وشبها که هیچ باروتی بارشته و
کاغذباد تعبیه ساخته درهوا پرواز ندوبتماشای گلهای آتشین که ازان میریزد وقت نظارگیان
خوش میدارند نسخه ایست که از آه آتشین عشاق برداشته اند یا مکتوب پرسوزیست
که زمینیان بخدمت ساکنان ملاء اعلی نگاشته فقیر اشعار کاغذباد بسیار دارم مطلعی که بخاطر رسید
تحریر نمود ملولفه بکاغذ یاد ماند ومحبت کاروبار من ✤ که باشد در کف طفلان عنان اختیار من
حسن مطلع این غزل هم چون خالی ازلذاذی نیست بقلم می آید ملولفه ازان
هر لحظه در برمی کشم سرو گلستان را ✤ که این موزون جوان بسیار میماند بیار من
احوال خیاط گلبرگ تراش خیاطی در سرکار نوابصاحب وزیر الممالک بهادر
نوکریست که او از حریر پاره های رنگارنگ بمقراض اقسام گل می تراشد بتخصیص
برگل سرخ که درعوام به پنه گلاب مشهوریست خوب میسازد وبرنگی درنازکی برگ و
گلش می پردازد که مقدور عقل نیست تا در اصل پنه وآن فرق تواند کرد باز برای
مغلطه آن نهال را درسفال بقاعده که مقرریست نشانیده درنظرها جلوه میدهد
ودست مزد خود می ستاند روزی پیش فقیر هم آورده بود ویکچند بتماشایش دلی که

شلتاق مغل بچه مسمی بعبد الرزاق در عشره دوم محرم الحرام سنه بست و ششم محمد شاهی
نور چشم کامگار رای کرپا رام و سعادتمند ستوده اطوار رای فتح سنگه که الهی مصرع زنده
باشند و کامیاب شوند بموافق قاعدهٔ مقرر برای تحصیل سعادت مجرای خداوند دولت
نواب صاحب وزیر الممالک بهادر از خانه سوار شدند و بعد رسیدن بحویلی عالی رفته
در بندگی خداوند دولت حاضر گردیدند از اتفاقات اسپی که آن روز در سواری نور چشم
رای کرپا رام بود از مغل بچه بود هست که کسان سرکار حیات الله خان بهادر هنر جنگ
هنگام آمدن بحضور از ملتان نزدیک به لودهیانه بعنف و اشتلم از و گرفته بودند و او فرصت
وقت در نظر میداشت آن روز که سائیس در کمال غفلت و بی احتیاطی به جلو خانه آستاده بود
مغلبچه قابو یافته اسپ را بدست آورد و بجلدی هرچه تمامتر بران سوار گردیده راه گرفت
بعد ازین حالت اگر خانه خراب سائیس شوری هم میکرد شاید که شلتاق مغل بچه پیشتر
نمیگردید و میدید انچه میدید بهر تقدیر چون انیمعنی معروض عالی گشت انور بیگ سرگرده
بیساولان بنا بر بهمرسانیدنش دستوری یافت و در نیاب تاکید تمام شد پس ازده روز
این هنگامه بعد تفحص بسیاری مغلبچه را با اسپ حاضر ساختند ارشاد شد که اسپ را
بخانه فقیر و مغلبچه را به چبوترهٔ کوتوالی رسانند فقیر بجای خود اندیشیدم که اینقدر بنا بر زبان بندی
هرزه درایان ضرور بود چنانچه بعمل آمد حالا آدمیت مقتضی این هست که سعی در باب رهائی
او باید نمود بلک اسپی را که او از برایش دادن جان گوارا کرده بود نیز مدارات باید کرد زیرا که
در عوض بدی نکوئی کردن عالمی دارد اختصار سخن چون روزی چند برین ماجرا بگذشت
در باب رستگاریش بعرض عالی رسانیده شد پذیرا نگردیده ارشاد شد که او قابل حبس دوام
هست بعد چند روز باز وقت یافته بعرض رسانید اجازت رهائی حاصل کرده شد چون او
به حضور عالی آمد در باب عطا شدن اسپ نیز التماس نمود ارشاد شد که مختارید بخانه
رسیده اسپ را حواله اش کردم و گفتم یار عزیز بکام خود رسیدی حالا مختاری هر جا که میخواهی بر و

محرم الحرام شنبه دو پهر و شش گهڑی شب گذشته بعد از فراغ طعام نشسته بودم و بیرهٔ پانی
بدست گرفته برگ اوراق پیچیده اش ادامی نمودم که کنیزی حقه آورده پیش رو گذاشت
اراده کردم که دمی چند کشیده بشغل تحریر پردازم و تا آراستگی پذیرفتن صفحه فلک
پیر لوح طلائی خورشید ورقی چند رقم سازم که درین اثناء کنیز قلمانی که خالی از
هوش نیست بر پشت بام برآمد دید آدمی از طرف دیوار پشت حویلی سر برآورده در
تفتیش احوال مردم هست کنیز مذکور نظر بر نیکه مبادا غلطی در حس واقع شده باشد
خود را پس دروازه زینه کشیده خوب بقراولی پرداخت و آن شکار بر سر تیر رسیده را
عین ساخت چون بتحقیق رسید که در دهست با آهستگی از زینه فرود آمده و چند کنیز دگر را
رفیق خود ساخته باین اراده تا او را دستگیر نماید بار دگر قصد پشت بام نمود در نیوقت
آن لعین از سر دیوار بلب بام خوابگاه نور چشم رای فتح سنگه طالعمره رسیده در
صدد افرود آمدن بصحن حویلی بود ناگاه نظرش بر بیخجاعه افتاد و تا اینها خود را باور سانند که
آن ناپاک چون سگ سوخته پا داد سبک دوی و زود از جاروی داد در بنضمن شوری
بلند شد فقیر از دالان عمارت بصحن خانه آمدم و گفتم هان دنبالش بتازید و کارش
به تیر و بندق تمام سازید نور چشمان عزیز تر از جان از خوابگاه های خود رسیدند
و هم نکسر پیه های چوکی بآنطرف سری کشیدند مشعل و مهتاب افروخته گردیدو هاهوی
به بندید و بگیرید سر بفلک کشید غرضکه هنگامه غریبی برپا گشت لیکن بحمد الله بخیر گذشت
فردایش حسب الامر نواب صاحب وزیر الممالک بهادر عمله و فعله کوتوالی بتحقیق مراتب
این سانحه وارسیده و باهتمام شان یکدو مکان که از بعض حویلی قرب و جوار سر کوب بود منهدم
گردید معلوم ارباب فطرت باد که مسودهٔ اوراق از هنگام انتشار سفیدهٔ صبح شعور خو کرده ام
با نیکه شبها به بیداری بگذرانم چنانچه همواره خواه بصحبت احباب خواه بشغل کتاب شب را
بروز میرسانم بلی گفته اند مصرع صحبت بشب انداز که صحبت گل شب بوست ؛ احوال

گفتن ظرف کم جرم نیست ✤ راستیها ماک را برداری باید کشید ✤ ایشان در حرف
راستیها متامل شدند و برین اکتفا نکرده گفتگو را بسر حد مبالغه رسانیده گفتند راستیها
اینکه مسموع شده است فقط لفظ راستیها بدون کلمه اینکه البته درست نیست گفتم مخدوم از کج فهمیهاست که منکر راستیها
آید یک چند بسیر اشعار اساتذه دماغ بسوزید دود چراغ بخورید تا راستی ما بر شما
روشن شود آن روز خود حرف تا همین جا ماند دو سه روز بعد ازین ما جراها هفتد هم
ذیحجه سال یکهزار و یکصد و پنجاه و پنج هجری وقت شب دیوان سالک قزوینی که نمامه بخط
خودش مست و بوساطت خانصاحب سراج الدین علی خان متخلص بآرزو به فقیر رسیده
سیر میکردم از انجاکه راستی را زوال نیست سند برآمد فردایش نوشته پیش ایشان
فرستادم و از عالم شوخی این بیت حضرت حافظ شیرازی نیز بقلم آوردم ۵
بمی سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید ✤ که سالک بیخبر نبود ز راه و رسم منزلها
و مطلع و حسن مطلع سالک قزوینی این است ۵ عشق آورده سر گنبد دوار بهم ✤
زانکه بی نقطه نیاید خط پرکار بهم ✤ راستیها خبر از عشق ندارید هنوز ✤ من و مجنون
که شریکیم درین کار بهم ✤ **احوال هنگامه دزد** در سال یکهزار و یکصد و پنجاه و
هفتم هجری کمال سعی و اهتمام در تالیف نسخه مرآت الاصطلاح داشتم و هرگاه یکپاره
از امور دنیا که خاک بر سرش باد فراغتی میسر شد تا دماغ مدد میکرد انچه می باید نوشت
می نگاشتم اکثر اتفاق افتاده از سر شام که قلم بدست میگرفتم وقتی در قلمدان گذاشته ام
که یک نیزه آفتاب از مشرق قد کشیده دوات مرکب و صدف شنجرف هنگامی از پیش
نظر برداشته ام که سیاهی شب و سرخی شفق صبح برنگ لاله نعمان یکجا در پیاله آسمان حل گردیده
کمتر میسر آمده باشد که بطور خود چند مژه خواب و بروقت استیعاب لذت طعام و آب
کرده باشم دران ایام دود چراغی که شبها می خوردم بسان لاله از کاسه سرم می نمود
و نفسی که می سوختم مانند شمع فانوسی از پیراهنم نمودار بود در همان روز بست و هشتم

متعارف دل را تسلی نمیگردد چون باد خشت باد بندند از اندک حرکت باد بسیار می آید
و ازین جهت یک گونه از پیشه هم حفظ بدن میشود لهذا اختراعی کرده شد که هوا زیر آسمان نیز
خشت باد استعمال می آید و آن اختراع این است که چار چوب مستحکمی را بر دو طرف بفاصله
مناسب باهم استحکام داده چوب طویلی را بالای آن گذاشته شده بعینه بشکل گهواره اطفال
در وسط آن چوب بالا حلقه های آهنین نصب کرده با آن خشت باد را استحکام داده شده
است اگرچه ازینجهت آرام بسیاری یافته میشود لیکن مصرع عمر عزیز حیف که برباد
میرود **احوال پشه** اگرچه پشه بنسبت مگسان در شاه جهان آباد بافراط است لیکن در حویلی بیبیوت
فقیر بنابر داربست تاک و گلکاری و آب نهر هر طرف جاری کثرت تمام دارد شبها
مطلق خواب نمی برد چه مذکور خواب است که رنگ از روی هوش می پرد سرشام جوق
جوق از شاخ و برگ تاک برآمده بر روی هوا صف جنگ می آرایند و خونی که از خوردن
مشتی احمق وابله باقی مانده است اینها زهر مار مے نمایند و طرفه این است که نظر
بمضمون رباعی عارف کامل حضرت میرزا عبدالقادر بیدل علیه الرحمة محو رضا باید بود
و تدبیر دفع اینچند ظالم مظلوم نما نباید نمود رباعی حضرت میرزا این است ؎

تا کی دامن مکر و ظلم آلودن ✣ باید رحمی بحال خود فرمودن ✣ از کشتن پشهٔ ضعیف
ای عاقل ✣ خونی که چکد خون تو خواهد بودن ✣ دو رباعی در بیان فقیر هم دارد نوشته
میشود **لمصنفه** از پشه که شورش زحد افزون دارد ✣ یک شهر شکایت دل محزون دارد ✣
بر روی هوا نیست صف آرا بعبث ✣ این فوج ارادهٔ شبیخون دارد ✣ **وله** از پشه
که امسال زیارست افزود ✣ آرام شد از مزاج عالم مفقود ✣ تدبیر پذیر نیست زخم
نیشش ✣ کاین نیزه خوابیده بود زهر آلود ✣ **احوال صحت لفظ راستی ها**
راقم حروف روزی پیش مهربان دوستان میرحوم شرف الدین علی متخلص به پیام
غزلی که تازه گفته بودم می خواندم چون باین شعر رسیدم **لمولفه** با سر زلف کجش

مذکور و در سرتاسر عالم مشهور بهت شبی بموسم زمستان در مطالعه راقم حروف بود از انجا
که نسخه مذکور بخط مصنف بطریق مسوده است اندکی خواندنش تردد دارد بهر تقدیر
این شعر ؎ من بوادی مردم و مجنون به حی ای ابر نم ❊ گریه بر من کن که مجنون
نوحه گر دارد بسے ❊ در صفحه از صفحاتش بنظر رسید از پیش مصرع شعر مرقوم نقطه ابر
غم بنا بر اینکه مغشوش و کرم خورده بود خوانده نمیگردید چون از شعر مسطور خطی برداشته بودم
از نیکه پیش مصرع مهمل ماند سخت متامل گردیدم و خیلی تشویش کشیدم بارے
قریب بآخر شب خوابم از خود ربود لیکن در خواب هم گریبان دلم در دست خیال همان
نقطه بود نزدیک بدمیدن گل صبح مصنف کتاب را در خواب دیدم که عذر بدخطی خود
میخواهد و میگوید که آن نقطه ابر نم بهت که دلت از عدم دریافت آن می کاهد همانوقت
از بستر برخاستم و نسخه مذکور را وا کرده خوب بشعر مذکور وا رسیدم انچه در خواب از مصنف
شنیده بودم همان به بیداری بچشم ظاهر دیدم **احوال** پوشیده مباد که در ایام شباب
چیره کلاه بر سر می پیچیدم و خیلی در پیچاب احتیاط میکردم کم اتفاق افتاده باشد که
بدون مشق سه چهار گھڑی ازین امر فراغ حاصل شده باشد و این حرف بر زبانها افتاده بود
چون بسن چهل و یک رسیدم بطور تخفیفه دستار پیچیدن اختیار کردم و در خانه تخفیفه
مختصری بر سر می بستم و حالا که گاهی اتفاق سواری میشود تخفیفه می پیچم و در خانه کلاه زده
که صورت نو عیش می ماند به دو برگ پان لوک هم طرف بالا بیکدگر پیوسته بر سر میگذارم
و آنرا به از تاج شاهی می پندارم **لمصنفه** گیرد ز جیغه پرشاهان عصر باج ❊ باشد گلی
که طرف کلاه منست مرا ❊ **احوال خشت باد** ظاهر بهت که وضع خشت باد که آن
بادیزنی هست که در عمارتها در سقف می آویزند و ریسمان طویلی بآن بسته بحرکت می آرند محض
برای عمارت هست و هوای شاه جهان آباد در ایام تابستان بمرتبه گرم می باشد که شبها باوجود
خسبیدن و خشت زیر آسمان احتیاج بباد بیزن میشود و حال آنکه از باد بیزنهای دستی

بمیر بخشیگری هندوستان و نظامت دان سرافرازی داشت کشته شد بندگان
حضرت قدر قدرت محمد شاه بادشاه غازی خلد الله ملکه انگشتری که از نقره بود
نقشی کنده بزنگین مربع داشت از دست خاص کشیده و در رومالی پیچیده بصاحب
و قبله ام راجه دیارام عم فقیر حواله نموده فرمودند که راجه رتن چند دیوان سید عبدالله
خان مرحوم را بدست آویز این نشان که حرز جان اوست بحضور بیارید صاحب و
قبله ام بخانه اش رفته و به تسلی خاطر وحشت زده اش پرداخته به حضور آوردند
بعد ازین انچه گذشت بر سرش گذشت لیکن لله الحمد که نقش نیکو خدمتی صاحب و
قبله ام درست نشست مسود همسطور درین آمد شد همراه صاحب قبله خود بود

ع قلندر هرچه گوید دیده گوید ✦ **احوال رواج چوب کهندی** قاعده
ایران است که اکثر مردم آنجا بلکه عمده های دولت هم چوب مختصری بعضی بشکل
چماق و بعضی بطور چهڑی هندوستان ساده و نقاشی در دست نگاه میدارند و چوب
دست نام آن است در سال یک هزار و یکصد و پنجاه و یک هجری که شاه جمجاه نادرشاه
فرمان روای ایران بهندوستان مسلط شدند این معنی برای العین مشاهده کرده شد
حالانکه سال هجری هزار و صد و پنجاه هفتم است در شاهجهان آباد از جزو تا کل
چوب مختصری که سرش بشکل چوگان خمی دارد در دست نگاه میدارند و در آرایش
آن از عالم نقاشی و طلاکاری و دیگر اقسام بسیار مبالغه و اهتمام بکار می برند و کهندی
نام آن است چند تا فقیر هم دارم که ازان جمله نام یکی بنابر نقاشی تنه گل شاخ گل است
و نام یکی بسبب نقشبندی خوشه انگور چوب تاک و نقاشی آنها در کمال نجابت و نازکی
پرداز است **احوال کشوده شدن دقیقه بر راقم حروف در خواب** در
سال یکهزار و یکصد و پنجاه و چهار هجری نسخه مآثر رحیمی که تالیف عبدالباقی و ماوندی است
و آن مشعر است بر احوال خجسته مآل عبدالرحیم خان خانخانان که جود و سخا و تنش برزبانها

عرض کمال ؛ انچه مخلص می نویسم یادگارے بیش نیست **احوال ستاره دنباله دار** درسال یکهزار و یکصد و پنجاه و هفت هجری ستاره دنباله دار بطرفه کوکبه بر روی فلک عبرت افزای نظارگیان عالم خاک بود چهاز عشرهٔ دوم ذیحجه مسه صدر هر شب سر شام سمت مغرب نمودار میگردید که دنبالهٔ طویلی در نهایت برافراختگی داشته و قریب یک پهرگاه زیاد ازین حیرت افزای مردم بوده فردی نشست و این حالت تا هیزدهم محرم سنه صدر امتداد کشیده بود او تعالی شانه مآل تخمیر نمود و بر بند هاے خود به بخشود آثار اینگونه کوکب را بسیار بخس اعتبار کرده اند چنانچه میرزا صائب مغفور گفته اند **شعر** زحال گوشهٔ ابروی یار می ترسم ؛ ازین ستاره دنباله دار می ترسم **احوال بارش نبات و انها از آسمان** درسال یک هزار و یک صد و پنجاه و سه هجری و بست و سوم جلوسی محمد شاهی در عشرهٔ دوم ذی قعده بنواح اٹک سر شام لکهٔ ابری بر روی هوا بهم رسید و هنگامهٔ رعد و برق گرم گردید من بعد بقدرت کاملهٔ حکیم حقیقی نبات دانه ها که در صورت و ترکیب مشابه باژاله خورد و باعتبار رنگ و دهنیت و لزوجت مانا بموم کافوری بود و شب یمانی که عبارت ست از پهٹکری و کندم از لکه ابر مذکور فرو ریخت و عجب آنکه این هر سه چیزه در قطعهٔ زمینی علیحده علیحده خرمن بود خلقی کثیر ازان بخانه هاے خود آورده انبار و ذخیره نمود لیکن گندم و شب یمانی شب درمیان خاکستر گشته صورت نوعی گرداند و نبات دانه ها بهمان حالت اصلی ماند چون نواب سیف الدوله زکریا خان بهادر دلیر جنگ ناظم لاهور و ملتان حسب الحکم والا بحضور مرسل داشته بودند راقم حروف بچشم عبرت دیده و یکپارهٔ ازان چشیده بود مانند شیرینی شکر شیرینی داشته بعضی حکماء هند را اعتقاد آنست که آن برای ضعف بصارت فائده دارد فعل الحکیم لایخلو عن الحکمة **احوال نکشتر زنهار** روزی که سید حسین علی خان مرحوم بارهه که در عهد بادشاه شهید محمد فرخ سیر

چهارشنبه زن بهگوان نژاین نام کهتری که در محلهٔ وکیل پوره واقع شاهجهان آباد اقامت
داشت درسی و پنج سالگی با شوهر خود در نهایت استقامت و ثبات ستی شد چون
پدر آن پروانه شمع جانبازی قرابت قریبه بایکی از اهل سروت وجاه داشت هرچند آن صاحب
فتوت بزورهای خطیر دده وجاگیر برغبت تطمیع نمود تا از ارادهٔ سوختن باز آید قبول نکرد هرگاه
اسپ اسوار همراه نعش شوهر از خانه جانب ویرانه روانه شد بمرتبهٔ مردم تماشائی هجوم کردند که برآمد
نگاه عرصه سعی تنگ بود گویند اکثر از عمده های دولت به تغیر لباس جهت تماشا آمده بودند بر
مسود اوراق تمام آن روز بوحشت وسوز گذشت وآخر کار این مادهٔ وحشت منجر شد بسری
کشیدن جانب صحرا چنانچه بدرگاه معلی حضرت خواجه قطب الحق والدین قدس الله سره العزیز
رو می نیاز آوردم وشبی چند برنگ غنچه لاله بطرفه دلگرفتگی وجگرسوختگی روز کردم باری این
شعر حضرت امیر خسرو دهلوی قدس سره مشهور است ۵ خسرو ادر عشقبازی کم زهندوزن
مباش ✦ کز برای مرده سوزد زنده جان خویش را ✦ میرزا صائب علیه الرحمة نیز در بیناب
شعری دارند ۵ همچو هندوزن کسی در عاشقی مردانه نیست ✦ سوختن بر شمع مرده کار هر
پروانه نیست ✦ راقم سطور هم درهمان ایام وحشت بتحریک شورشی که در طبیعت داشتم
رباعی چند که یکی از انجمله مستزاد است گفته بودم چنانچه مرقوم گردد لمصنفه دی روز ✦
درین دائرهٔ محنت و درد شد فتنه پیا ✦ یعنی که زنی قصد ستی کردن کرد ✦ از شوق رساند ✦
خود را چو زد آن شعله همه مانند برق ✦ گفتم که برین پله چه خیرت آورد ✦ گفتا که وفا ✦
وله دیدم زن باشرم وحیا میسوزد ✦ با شوهر مرده از وفا میسوزد ✦ میسوخت چو شمع با کمال
تمکین ✦ پروانه باین لطف کجا میسوزد ✦ وله وی سوخت زن زنده فغانها کردیم ✦ دشت و
در را ز گریه دریا کردیم ✦ دنیاست عجب مرقع رنگینی ✦ تصویر ستی نیز تماشا کردیم ✦
وله این تازه طلسمی که نهان در گلهاست ✦ شاید ز ستی مشت غباری برخاست ✦
ای باد قدم گذار اینجا بادب ✦ کاین خاک زیارتکدهٔ اهل وفاست ✦ کی بود منظور من زین دیر

پنجاه روپیه روز از سرکار خود بطریق مدد خرچ تواضع می نمودند تا تشریف بردن بادشاه
بدکن و باز مراجعت کردن بهندوستان رفیق بود از قرب جوار اکبرآباد بنابر بیماری
که داشت به متهرا رفت و همانجا بعد چندی ودیعت حیات سپرد احوال رای
هرکرن رای هرکرن شجاعت باسخاوت جمع داشت همتش درین مرتبه بود
که همیشه باد و صد کس طعام میخورد و چنانچه هرگاه میخواست که بر سر طعام بنشیند نقاره
می کردند اکثر اتفاق افتاده که فصل خربزه و انبه باتمام رسیده و کام و دهان آن مرد
بزرگ بلذتش آشنا نگردیده زیرا که تا آنقدر میسر نشود که بهمه رفقا برسد بر آن صاحب
مروّت خوردنش گوارا نبود غرضکه قلندرانه و بی تکلفانه میزیست و مصروف بود
به دلجوئی و شگفته روئی و در صلاح و تقوی غلو داشت در سال ششم جلوس محمد شاهی
که مبارز الملک سربلند خان از پیشگاه خلافت از تغیر حامد خان بهادر بصاحب صوبگی احمد آباد
سربلند شد مسعود اوراق بتقریب رخصت تا متهرا همراه بود و متصل بدائره رای
مذکور که بسرگردگی چهارصد سوار رفیق مبارز الملک سربلند خان بود خیمه میزد
دران ایام ازان صاحب اخلاق حمیده رضاجوئی ها و نکوئی ها مشاهده نموده که
خارج از مقدور بشری بوده اوقات آن مرد بزرگ با مصروف پاس مراتب نوکری بود
با صحبت ارباب کمال علم بید و شاستر مختصر مفید هرگاه مبارز الملک بسر حد احمد آباد
رسید و فوج غنیم که دران ایام در سرتاسر مملکت مذکور انتشار داشت باشارهٔ حامد خان
با فوج هراول مبارز الملک دوچار گردید جنگ صعب درمیان آمد و کار از تیر و تفنگ گذشته
به خنجر و جمدهر انجامید بفوج هراول شکست رسید و این صاحب غیرت در معرکه قدم
افشرده در خمهای کاری پرداخته رهگرای سفر عاقبت گردید یعنی سرخروئی جاوید حاصل
ساخت و چون نعشش یافته نشد چه عجب که با پیکر عنصری بسفر عالم بالا پرداخت احوال
سنتی در سال هزار و یکصد و پنجاه و ششم هجری و بست و ششم محمد شاهی و دوم جمادی الثانی

مرا دیوانه می سازد ✤ ولم را کرد چشم نیم مست او دو نیم امشب ✤ چو نارنجی که مخموری ازان
چیانه میسازد ✤ غرضکه تا یک پهر در انگوری محل صحبت بکیفیتی گذشت **احوال راجه
هری سنگه تیر انداز** راجه هری سنگه نام برهمنی بود از ساکنان پرگنه سیالکوٹ
مضاف صوبهٔ پنجاب که در فن تیر اندازی نظیر نداشت شبهای تار بروشنی مشعل گیری را
که در موی اسپ می زدند نشانه ساخته به تیر میزد خدمتگاری داشت منوهر نام او بر سر انگشت
قدری موم گذاشته بالای آن دال نخود بر سرش دانهٔ برنج میگذاشت و روبروی راجه می ایستاد
و راجه در خان کمان می آمد اول برنج و من بعد دال و ازان پس موم از سر انگشت او به تیر برمیداشت
نه راجه غلط می کرد و نه آن ظالم خدمتگار گره برابر میزد و راجه فارسی نخوانده بود لیکن نوعی
حرف در فارسی میزد که اهل ایران بر محاوره اش تحسین میکردند اشعار رنگین از هر قسم
بیاد داشت و خیلی بدرد و مزه می خواند و کبت و دوهره خود ش میگفت و انواع بازی
که چوپڑ و شطرنج و نرد وغیره باشد خوب میدانست بتخصیص چوپڑ که در آن مانند تیر اندازی
نظیر نداشت منصب و جاگیرش هیچ نبود و امیرانه معاش می نمود بر هفت شتر فقط
توشکخانه اش بار میشد ازین بیش دیگر قیاس میتوان کرد موسیقی دان مقرری بود قوالان و
زنان رقاص نوکر داشت و کلای زمیندار ان عمده هندوستان مثل رانا وغیره همیشه
پیش او حاضر می بودند و با عمده های مثل وزیر و میر بخشی دوستانه و بی تکلفانه برمیخورد
و شخصی بود و معاشی می نمود که عالمگیر بادشاه از تدبیر و منصوبه او اندیشیده حکم باخراجش
از لشکر معلی نمودند و راجه ازار دوی گیهان پوی پادشاهی کوچیده راه راجپوتانه اختیار کرد
و فریبی چند در کار آن مشتی آبله کرده لکها بدست آورد آخر کار مختار خان که ناظم اکبرآباد بود
در عهد حضرت خلد منزل بهادر شاه بادشاه خطاب خان عالم و خدمت خانسامانی داشت
بعرض اقدس رسانیده بعفو جرائم راجه شفیع گردید و باز بحضور طلبید در ابتدای عهد بهادر شاه
بادشاه کارش به پریشانی کشید چنانچه صاحب و قبله جد امجد راقم حروف رای کپیت رای

تاکید بلیغ کردند که بسرعت سریعه پیش خان مذکور که دران ایام دیوان عظیم آباد بود بفرستند و جواب بطلبند بعد رسیدن بخانه بخاطر گذشت که آیا چه قسم حکمی از جناب خلافت و جهانبانی پیرایهٔ صدور یافته که تن بخشی بادشاه هندوستان این وقت طلبیده خریطهٔ خط حواله نموده درباب روانه شدنش تقید را از سر حد مبالغه گذرانیده اگر وا باید رسید راهے بحساب دارد باحتیاط رو آکرده شد اشتیاق نامه بود که سطری چند متضمن شکایت عدم تحریر اشعار تازه آرایش صفحه داشت و خود ایشان بتازگی غزلی که مطلع آن آخر مبحث بقلم خواهد آمد گفته بودند آن را بخط خود مرقوم نموده بودند و آن مطلع این است ؎ زنهار بمحفل ندهی ره چو منی را ✦ آزرده دل آزرده کند انجمنی را ✦ مخلص خان مرحوم اگرچه کم شعری گفت لیکن خوش فکر بود و نیز بسیار دقیق و پر از تشبیهات تازه و بدیع می نوشت و دران فن صاحب طرز است سبحان الله چه مردم و چه زمانه بود و استعداد و قابلیت در چه مرتبه رواج داشت و یک زمانه حالاست که اگر در محفل عمده های خلافت و برگزیده های دولت بر سبیل اتفاق گاهی مذکوری هم میشود که فلانی استعداد درستی دارد و طبع موزونی میفرمایند ای صاحب آنها را بگذارند که ع هزار بیت و غزل پیش جبه چیرانست ✦ کیست که در جواب گوید مصرع حضور هیچ تو نیچ جوهرے که ناوانست ✦ احوال نوزدهم رمضان المبارک سال بست و پنجم محمد شاهی خان صاحب قزلباش متخلص بامید بخانهٔ راقم الحروف تشریف آورده بودند چون صحبت شعر در میان آمد فقیر غزلی که تازه گفته بودم بخدمت ایشان خواندم از مطلع و حسن مطلع آن که در آخر این احوال مرقوم است بسیار محظوظ شده این شعر حضرت مولانا جامی قدس الله سره السامی خواندند ؎ برمه آن روز ترنج ذقنش میبیند ✦ که ببازیچهٔ زنا رنج ترازو میساخت ✦ و مطلع و حسن مطلع فقیر که در سطور صدر بتحریرش وعده رفته این است لمصنفه نه صحرا با مزاج نازکم فی خانه میسازد ✦ خدا حافظ بهار آخر

مغفور مبرور ملازم بود از چندے بحسب قسمت بشاہجہان آباد رسیدہ و بار اقم حروف آشنا گردیدہ جوان اہلی ست خالی از آدمیت و غربت نیست خط نستعلیق را خوب می نویسد مشقش سر مشق زلف محبوبان ہست و قطعہ اش قطعہ بہشت چون خط خوبان چنانچہ چند قطعہ کہ بخطش در مرقع دارم گواہ این معنی و شاہد این دعوی ہست سحری دیگر بروی کار می آرد اگر جلی ہست و گر خفی در کمال نازکیش بر رنگ نقاشان بقلم بی شگاف می نگارد

مصرع تماشا مفت و دین قدرت او رنگہا دارد ؛ **احوال** بنازم رنگ امیزی ہاے قضا و قدر را کہ در زمان شباب خانہ آباد کہ منشاء ہزار رنگ فتنہ و فساد ہست برنگی مصروف آرایش کارخانۂ نیرنگ بود کہ تصویر نیم رنج را بہ ابرام تمام بہ نقد جان خرید مینمود و ہمچنین ذوق مفرطی بفراہم آوردن قطعہ ہای خط استادان داشتم و ہر جا سراغی می یافتم در بدست آوردنش سعی بلیغ می گماشتم گورد ھن نام مصوری کہ قلم نازک رقمش بر برگ نرگسی تصویر یک تنہ خوش چشمان میکشید و چہرہ اش بر چہرۂ زلف بنفشہ مویان و گردہ اش بر عذار خط لالہ رویان میچربید نوکر بود و چون اعراض و استغنا لازم اہل کمال ہست او روزی بہزار رنگ مانند موقلم رو میساخت و فقرا غماض مینمود اکنون کہ یکہزار و یکصد و پنجاہ و ہشتم ہجری است ہمگی توجہ جانب سخن دارم و بہ صحبت این معشوقان مخطط روزی بشب می آرم غرضکہ ہیچگاہ بی شور مزاج کہ نمک زندگیست نبوده ام و دمی بنا بر منگامی آرائی ہای دل بیاسوده

احوال غزل نوشتن مخلص خان مرحوم بسید حسین خالص مخاطب بامتیاز خان از زبان درفشان صاحب و قبلہ صوری و معنی والد ماجد را چہ ہر دی رام شنیدم میفرمودند در ایامی کہ عالمگیر بادشاہ بدکن بودند شبی مخلص خان مرحوم کہ تن بخشی بود و کمال تقرب بجناب خلافت داشت خدمتگاری فرستاده فقیر را طلبید چون ملاقات کرده شد بنا بر ربطی کہ باشید حسین خالص تخلص مخاطب بامتیاز خان داشتم خطی در خریطۂ کمخاب کہ بر لکھوٹہ اش مہر ایشان بود حوالہ نموده

دستی چراغ و دستی زنگ دار که اهل هند آنرا کهته نامند آهنگ خوانان و رنگ نوازان
روبصید گاه می آرد و صاحب شکار با تیر و کمان در پس سر آن زن صاحب جمال میباشد
چون جانوران بنا بر روشنی چراغ و فروغ حسن و سوز نغمه میل بطرف زن می کنند آنجوان
صید افگن همینکه نخچیر بر سر تیر می آید بخدنگ جگر دوز شکار می نماید لیکن شرطست که
صید افگن تیر انداز خوب باشد والا محل خطرست و بهیل قومی هست در هند که بنواح احمد آباد
ساکن اند از جزویات این شکار خوب واقف اند کمان آنها از بانس میباشد که کمٹھه
نام آن هست و پیکان تیر از استخوان هست تیر خاکی و تیر انداز دراز کشیده و کمان را در پا
گذاشته چله بدشت میکشد و بقوتی تیر می اندازد که اگر بسنگ خارا رسد صاف بگذرد
بهر تقدیر تا اوسط عهد عالمگیر بادشاه این شکار رواج داشت و پادشاهزاده محمد اعظم شاه
در ایام صاحب صوبگی احمد آباد میل بآن نموده اند و ازان بعد متروک هست **احوال**
رام گردیدن آهو بر صاحبان ذوق شکار واضح باد که درینولا قراولان مشق فگن
شکار را به کمانی رسانیده اند که پیش آهوان صحرائی لولیان و پاتران با اقسام ساز
رقص می کنند و آهو بجای خود نشسته تماشا می کند و اصلا وحشتی در طبیعتش راه
نمی یابد و هرگاه آهو در نیمرتبه رام میشود بجناب خلیفه وقت عرض کرده متوجه بشکار میشوند
و باز لطف درین هست که خلیفه با چتر و آفتابگیر وغیره کوکبه سلطنت تشریف میفرماید
و آن وحشی رام گردیده رم نمی نماید از انجاکه دست بخون این قسم نخچیر آلودن شگون نمیدانند
خلیفه بشکارش نمی پردازد و جان بخشی کرده شد کوبان بطور خودش می گذارد و بقراول
بیگی که آن عبارتست از داروغه و عمله فعله شکار چرند و قراولان خلاع و افیال و زرها
انعام میشود و اهل این فن این قسم آهوی رام گردیده را بهند دستان داو می گویند
احوال شیخ هدایت الله خوشنویس شیخ هدایت الله که پیش ازین مدتی
ممتد در فرقه خوش نویسان در سرکار نواب صاحب سیف الدوله عبد الصمد خان بهادر

که از طلا بودان عبارت هندی کنده کرده بودند بیگم صاحب کا پلنگ سونے کا ؛

احوال فیل سفید در شاه جهان نامه مینویسد که در فیلخانه سرکار والا فیلی هست سفید که از غرائب روزگار است هرگاه حضرت بدولت بران سوار شدند طالب کلیم رباعی که آخر این احوال قلمی شده گفته از نظر انور گذرانیدند و بعطای هفت هزار روپیه صله کامیاب شد رباعی

بر فیل سفیدی که ببینا دکنند ؛ شد بخت بلند هر که او دیده فگند ؛ چون شاهجهان بران برآمد گوئی ؛ خورشید شد از سفیده صبح بلند ؛

معلوم باد که در عهد بادشاه ما محمد شاه غازی خلد الله ملکه و سلطانه نیز فیل سفید بحضور فرستاده بود و حضرت بران سوار هم شده بودند رنگ شتری مائل بسفیدی داشت خوب سفید نبود شاه جم جاه نادر شاه فرمانروای ایران بعد از مسلط شدن بهندوستان هنگام معاودت بایران آنش برند راقم حروف دیده بود

احوال شکار جرکه هرگاه سلاطین میخواهند شکار با فراطی نمایند حکم می کنند که حکام و زمینداران و رعایا با اهتمام قراولان زمین وسیعی را که از هر قسم صید و نخچیر داشته باشد احاطه نمایند و بهجوم مردم و خیمه و دواب وغیره هر روز احاطه را تنگ می نموده باشند تا وقتی که وسعت آن زمین کمتر و مختصر شود و همگی شکار در یکجا فراهم آید من بعد فرمان فرما با مقربان و خاصان داخل احاطه میشود و بشکار هر قسم جانور می پردازد و این میسر نمی شود مگر بملوک و سلاطین زیرا که حکام عظام در صورت استعداد هم چون قورقی بادشاهان است نمی توانند مرتکب شد و این گونه شکار در ایران هم رواج دارد از تاریخ عالم آرا ظاهر می شود که شاه مکرر بآن میل فرموده اند جرکه و قمرغه هر دو نام این شکار است و بهندی متهاجوی گویند تا اوائل عهد عالمگیر بادشاه در هند رواج داشت و حالا متروک ست

احوال شکار گهتا هیری یک نوع شکار گهتا هیری است که به تخصیص رسم هندوستان ست چه زن صاحب جمالی خود را بلباس و زیور الوان آراسته

جامه چهیت می پوشند و متحمل بارتبه و بتاره آن میشوند خوش فکر بود چنانچه این بیت از دست
بسکه زآمد شد پیغام چکد خون نیاز ٭ از دلم تا بدر دوست خیابان گل است **احوال**
ظفر خان و میرزا صائب در عهد شاه جهان بادشاه در ایامی که ظفر خان متخلص
باحسن که خوش فکر و صاحب دیوان است ناظم کابل بود میرزا صائب مغفور وارد کابل
شد و مدتی پیش خان مذکور بود و ظفر خان از نقد و جنس رعایتها با میرزا کرد من بعد
بحضور رسیده پانصدی منصب یافت چون والد میرزا از ایران نوشت که وقت آخر
من ست زود بیا میرزا عازم ایران شد و در بناب قصیده گفته بود که این مصرع ازان است
مصرع هفتاد ساله والد پیری است بنده را ٭ گویند نوبتی میرزا از ایران این شعر که
ع دور دستان را به بخشش یاد کردن همت است ٭ ورنه هر نخلی بپای خود ثمری افگند ٭
نوشته بود ظفر خان پنجهزار روپیه در صله آن از کابل برای میرزا فرستاد و شعر ظفر خان
اینست **ع** بهر کجا که رسد وصف دوستان گویم ٭ برای یار فروشی دکان نمی باید
بطریق اجمال احوال بیگم صاحب بیگم صاحب جهان آرا بیگم بنت شاه جهان
بادشاه خیلی صاحب طبع و عاقله بودند با وصف کوکبه سلطنت چاشنی فقر و مذاق
تصوف داشتند چنانچه یکدو رساله که درین علم نوشته اند مشهور و برز بانها
مذکور است مزار ایشان در صحن روضهٔ منوره مطهره مقدسه حضرت سلطان المشائخ
نظام الحق والدین قدس الله سره العزیز واقعست و بر تخته سنگ سر لوح
مزار از چنین کاری بخط نسخ این عبارت نقش است هو الحی القیوم **ع** بغیر سبزه
نپوشد کسی مزار مرا ٭ که قبر پوش غریبان همین گیاه بس است ٭ الفقیرة الفانیه جهان آرا
مرید خواجگان چشت بنت شاهجهان بادشاه غازی انار الله برهانه سنه ۹۲ خاکساری
بیگم صاحب از عبارت مذکور و هم شعر مسطور که از حضرت امیر خسرو دهلویست قدس
سره و بر طبق وصیت ایشان مرقوم شده پیداست گویند بر پلنگ خواب ایشان

نشینی قزوین رعونت نفس ؛ در واقع که پیش مصرع رسانیدن حق میرزا بو علیه الرحمة
احوال درفش کاوانی در کتب سیر مرقوم است که کاوهٔ آهنگر صفاهانی بود چون
ظلم ضحاک از حد گذشت آهنگر مذکور پیش دامن را که آن عبارت است از چرمی که آهنگران
سر زانو پین کرده کار می کنند بشکل علم بر سر چوبی بسته خروج نمود و بر ضحاک ظفر
یافت و آن پیش دامن تعبیه گردید ؛ بخوب بدرفش کاوانی شهرت کرد من بعد تیمناً
درفش کاوانی در خزانهٔ سلاطین عجم می بود و ملوک عجم آن را در جواهر گرفته بر خود مبارک
میدانستند و در عهد خلیفهٔ ثالث بدست لشکر اسلام افتاد و جواهران را به عاریان لشکر
اسلام تقسیم یافت **احوال** اکبر بادشاه دعوی های بلندی که داشتند بر ارباب فطرت
ظاهر ست چنانچه صاحب تاریخ بداونی در مقامی که انمودجی ازان بیان کرده قطعه از ملا
تتری لاهوری نوشته که این بیت ازان ست بادشاه امثال دعوی نبوت کرده است

گر خدا خواهد پس از سالی خدا خواهد شدن **احوال** میرزا رضی متخلص به دانش که دیوان
رنگین بیانش را بسیار طبعانی که بمذاق سخن آشنا اند برنگ گلدسته دست بدست
می رسانند و آن پر است از مضمون لاله و گل و شراب در عهد شاهجهان بادشاه از ایران
بهندوستان رسیده بگلشن سخن زمزمه پردازی ؛ از مضامین رنگین و برشته در زمین
شعر تخم لاله و گل میکاشت گویند چون شعرش بمیرزا صائب علیه الرحمة رسید گفت این جوان
باغبان طبیعت غلام تخلص طرفه شوری در مزاج دارد اشعار میرزا دانش خود همه انتخابی ست
لیکن این دو شعر که نوشته میشود راقم حروف در بیاضی بخط میرزای مرحوم دیده ام

بال افشان در هوای سرو دشمنشادیم ما ؛ سالها شد کز فراموشان صیادیم ما
طوق گردن یادگار حلقهٔ دام کسی ست ؛ هیچ قمری از گرفتاران آزادیم ما

احوال میرزا محمد مقیم میرزا محمد مقیم کتابدار سرکار خاصه شاه عباس ماضی در
نهایت میرزائی طبع و نازک مزاج بود مشهور ست که میگفت مرا عجب می آید از کسانیکه

خواه ناخواه دبر کرسی نشستن حرف چیست زر معتدبه هست که ازان بیچاره های مفلوک طلب میشود مرد و مردی که بتماشای آن مدتی چشم عبرت کشاید و انچه در خانه از نقد و جنس دارد در دسر کمتر گردد یا پیشکش نماید چنانچه خدام وکالت پناه را وقتی که کیرا مدند همینکه ازدور چشم بتماشای چوکی کشود دم نقد بیست و پنج لک روپیه پیشکش نمود لیکن از وکالت پناه که بانضمام وکالت متصدیگری امور مالی نیز دارد چه نقصان گردید و چندان از بیچاره جاگیرداران بصیغه آفت بمعرض وصول

احوال تاریخ یافتن امیرخان متضمن فتح بیجاپور

محمد ساقی مخاطب بمستعدخان مؤلف مآثر عالمگیری در احوال سال سی ام از جلوس در نسخه مذکور نموشته که بست و پنجم شوال سنه صدر عالمگیر بادشاه که متوجه بتسخیر بیجاپور بودند برای سیر مورچال تشریف بردند و بسواری اسپ در مقامی متوقف شدند که گوله رس بود و از قلعه گوله توپ و رهنکله و حقه آتشین مثل تگرگ می بارید دران وقت میر عبدالکریم که آخرکار بنا بر مزاج دانی خطاب امیرخانی یافته ترقی تمام کرد بداهتاً این ماده تاریخ گفت ع فتح بیجاپور زودی می شود ✤ یافته و بقلم سرب نوشته از نظر انور گذرانید حضرت بعد مطالعه بفال نیک گرفته فرمودند خدا کند که چنین باشد و از اتفاقات درهمان هفته قلعه مفتوح گشت و سکندر بیجاپوری که فرمان روای آنجا بود بصلح از قلعه برآمده بجناب سلاطین مآب مستعد شد و در کلالبار خیمه مختصری برایش برپا گردیده یک لک روپیه سالیانه قرار یافت

احوال مصرع رسانیدن میرزا صائب

مرزا صائب مغفور سبزور در رسانیدن مصرع بمصرع قدرت تمام داشت و در کمال خوبی بداهتاً میرسانید یکی از سخن سنجان این مصرع گفته بود مصرع ع دیدن رفتن استادن نشستن خفتن و مردن میرزا پیش مصرع رساند مصرع بود راحت بمقدار سکون بنگر مراتب را ✤ روزی میرزا از سر کوچه می گذشت سگی نشسته بود بر زبان یکی از تلامذه رسید مصرع سگ نشسته را ساده سرفراز تر هست ✤ میرزا پیش مصرع رساند مصرع شود در گوشه

چمن دوم که محتوی است بدو گلدسته واین گلدسته اولین مشعر بر بعض احوال

احوال غنی کشمیری در سخن مرتبهٔ داشت که چون این شعرش ؎ حسن سبزی بخط سبز مرا کرد اسیر ✤ دام همرنگ زمین بود گرفتار شدم ✤ بمیرزا صائب علیه الرحمة رسید گفت ای کاش انچه در مدت العمر گفته ام باین کشمیری میدادند واین شعر را قسمت من میکردند احوال نعمتخان عالی که حاجی مقرر بود در بهادر شاه نامه به مقام جنگ بهادر شاه بادشاه ومحمد اعظم شاه در حق ذوالفقارخان نوشته اول کسی که مقدمهٔ جنگ یکرو نا شده پشت داد اسمعیل ملقب بذوالفقارخان بود گویند که ذوالفقارخان پنجهزار روپیه بنعمت خان داد تا این فقره را از نسخهٔ مسطور قلم انداز کرد لیکن چه حاصل که بر صفحه روزگار ماند احوال راجه دهراج راجه دهراج جی سنگه مالک آنبر صاحب فطرت بلند ودر نوع خود اقبالمند بود ودر علم نجوم هندی مهارتی تمام داشت باهتمام صاحب کمالان این فن رصد بسته وملک ها خرچ این کار نمود چنانچه عمارت رصد در شاهجهان آباد بجی سنگه پوره عبرت افزای چشم تماشائیان است در عوام جنتر نام دارد هرچند ظریفان در زندان میگویند ؎ تو کار زمین را نکو ساختی ✤ که بر آسمان نیز پرداختی ✤ لیکن از سر انصاف نباید گذشت که جانی کنده هست وهنوز تمام نشده بود که کار راجه تمام شد یعنی در سال یکهزار ویکصد وپنجاه وشش هجری بمرض استسقا در گذشت وکنور ایسر سنگه پسرش از پیشگاه خلافت بمنصب وخطاب زمیداری پدر سرافراز گشت

احوال چوبین تخت اختراعی

یکی از راجه های عمده هندوستان مربع تختی از چوب که هندی زبانان آنرا چوکی گویند اختراع فرموده وبرویش اسلحهٔ آبدار مثل کارد وخنجر جمدهر در نهایت تیزی تعبیه نموده چون متصدیان خرچ در آخر سال موافق قاعده مقرر پای حساب میکرد بفرمانش آن چوکی ببیت المال در نظرشان جلوه می پذیرد یعنی اگر حرف ما بکرسی نشست قصه کوتاه ورنه شمارا بر سر کرسی باید نشست

بدخشانیها نیز دران بود شبی سردار آنها محبه زنی را از بازار طلبیده اول خود داد
جلب تمتع و کام داد و من بعد اذن عام سه چار کسی بگذشته بودند که کار قحبهٔ زن
تمام گردید یعنی مرغ روحش از قفس کالبد براه شکافی که در نهایت وسعت واشده بود
پرید صبحدم وارثان آن آهوی مرده تیر ترکان خورده را بر پلنگی خوابانده و شالی
بر سراپایش پوشانده الغیاث گویان و داد جویان بر در خیمهٔ سردار لشکر آوردند و ظلمی
که بر سرش گذشته بود گذارش خان معز الیه که شیعه بود باحضار جمعی که مضدر
انیحرکت شده بودند تقید نمود چون حاضر گردیدند گفت ای یاران نماز باجماعت خود
در مذهب شما درست هست جماع باجماعت هم هست نقل گویند ترکی قاعده داشت
که زین کهنه پیش خود گذاشته بر در خانه می نشست هرگاه امرد پسری را میدید بسمت
دابرام میگفت که این زین را درون خانه برسان چون پسر زین را درون خانه می برد
برگ پاشنه کوبش رسیده خواهی نخواهی از و کام دل بر میگرفت روزی پسری که
پیشتر فریبش خورده بود دو چارش گردید ترک گفت ای پسر این زین را بدرون خانه
برده ام حالا نوبت دیگری هست نقل مهابت خان که از امرای معتبر شاهجهانی بود
چون شور و اشتلمی در مزاج داشت رندانه و ظریفانه زندگانی می نمود نقلهای طرفه از و نقل
محفلها ست یکی از انجمله این هست که روزی بدربار پادشاهی میرفت چند تا پیره زنی دید بجای
شکسته سر راه بکدیه نشسته سر از ناف گذشته ذناف در شکاف معتکف کشته رفتی کرد
و گفت دادا این ماماها را که میداده باشد یعنی بازن جوان هر کس سر و کاری دارد شلوار
اینها که می کشاده باشد یکی از نوکران فرمود که اینها را ببرد در خلوتخانه متوقف سازد همینکه
معاودت می نمایم بساط صحبت می آرایم نقل در ولایت صحی لولی از خانه شخصی برآمده
میخواست که غسل کند در راه لوطی باو برخورد گفت چشم من کجا میروی لولی از انجا که میرفت
خمار شبانه و مضطرب رفتن خانه خود برآمده که چشمت را کاهیده اند که بحمام می روی

پسر را طلبیده گفت که برو بمادرت بگو که بارایش خود پرداز و خود را بلباس الوان و جواهر
درخشان تقطیع ساز و خلعت سعادت مند در جواب گفت که اگر والده عذری داشته باشند
اجازت هست که بحضرت جدّه بگویم **مصرع** ازان بد هنرے هنرچون بود **نقل**
شبی پسر اله وردی خان در حالت مستی بخوابگاه جده خود سری کشیده او را یکی از کنیزان پنداشت
و پاهای آن پیرهٔ نود ساله را برداشت در بنیضمن شوری شد و پرستاران و خواصان جشم کشودند
و صحبت غریبی مشاهده کردند آن جوان سعادت مند را ازان مقام بیرون نمودند صبحدم نواب
یعنی پدرش گفت که ای ناخلف چه هنگامه بود که شب بآن پرداختی و این چه فتنه بود
که در خوابگاه حضرت والده برپا ساختی خوبست که حالا تر ازیر چوب بگیرم و دست و
پایت بشکنم گفت تقصیر معاف بندگان عالی را با مادر بنده هر شب همین صحبت
است می بینم و دندان بر جگر میگذارم و از ادب حرفی بر زبان نمی آرم کمترین خواستم
که یک شب با والده نواب صاحب مصدر این حرکت شوم مورد گوناگون عتابم و
مستوجب اقسام تعزیر و عذاب **مصرع** انصاف شیوه ایست که بالای طاعتست
نقل مصطفی قلی خان که در مشق هزل و مزاح ریش سفیده کرده بود روزی پیش
یکی از برگزیده های دولت نقل کرد که شبی کنیزی را هم بستر ساخته اراده کردم که لذت
نفس از و بردارم یعنی نقشی چند بقلم فولاد بر لوح بنگارم او تا بند شلوار بکشاید مرا بمقتضای
اینکه یک پیری و صد عیب آن ذوقی که داشتم نماند و قلم را پیش از انکه رفته تصرف
بدوات انفعال هزره مشقیها آب گرداند ظریفی در حلقه صحبت حاضر بود بجان مسطور
مخاطب ساخته گفت که صاحب بدیگری میفرمودند تا او این کار را سرانجام می نمود
نقل حضرت خلد مکان عالمگیر بادشاه حسن علی خان بهادر را که هزل و مزاح رسم
و دودمان ایشان و همین معنی موجب پیش آمد این سلسله بجناب سلاطین هندوستانست بکاری
مامور فرمودند و فوجی که از حضور تعین خان مذکور شد از اتفاقات جوتی از بدخشانیها

به تسخیر دکن و تنبیهه مرهٹه دکنی همگی فتنه و فتن بود روزی بجای خود گفت که حضرت به
بندهای دیگر کار می فرمایند ما را نمی فرمایند تا تثریب ما را تماشا کنند این حرف
بحضرت رسیده بود و یکبار بخاطر اقدس خلیده بعد چندی همچو اتفاق افتاد که پادشاه
ذوالفقار خان بهادر نصرت جنگ را که معین پور حمدة الملک و میر بخشی بود برای تنبیهه
غنیم دکهنی و تسخیر قلعه از قلاع دکن مامور فرمودند خان مذکور غنیم را زده و از پیش برداشته
خود را پای قلعه رسانید و از چار طرفش محاصره ساخته و برسانیدن مورچال پای دیوار
قلعه پرداخته آثار قلعه کشائی در نظر ظاهر و پیدا گردانید در ینضمن افواج مرهٹه بکومک
قلعه نشینان رسیده در کمال غلبه و تسلط با افواج بادشاهی بنای جنگ گذاشتند و
خان نصرت جنگ را بنا بر اینکه خود داری مقتضای آن وقت بود از سر تسخیر قلعه
یکقلم باز داشتند چون این خبر بسمع اقدس رسیده حمدة الملک بکومک خان نصرتجنگ
مامور گردید بسبب اینکه از لشکر معلی تا جای که خان نصرتجنگ بود افواج غنیم لئیم بهجوم
مور و ملخ انتشار داشت حمدة الملک را در راه گونه توقفی واقع شد بادشاه شفقه بخط خاص
بنام حمدة الملک بقلم آورده این عبارت نوشتند شما که دعوی میکردند که اگر ما را
بکاری مامور فرمایند ترتیب ما را تماشا کنند هرگاه شما بکومک پسر که او را معشوق
خود میگیرند نمی توانند رسید توقع سر انجام امور دیگر چگونه توان داشت و در آخر عبارت
مسطور این مصرع نیز بتحریر آوردند مصرع دیگر بخود منازکه ترکی تمام شد * مشهور
است که چون شفقه به حمدة الملک رسید همان وقت نقاره کرده سوار شد و با غنیم که از
چار طرف هجوم آورده بود جنگ کنان در عرصه شش پهر خود را بخان نصرتجنگ رسانید
من بعد باندک سعی این هر دو برگزیدهٔ دولت کشتی حیات غنیم طوفانی آب شمشیر قلعه تسخیر گردید

گلدسته دوم از چمن اوّل متضمن بعض نقل همزل امین

الله وردی خان روزی بحمام رفت و نوره کشید چون در جامه کن رسیده رخت پوشید

گویند سبب آزادی لقمان حکیم آن بود که روزی صاحبش خربزه بد و بخشید که بغایت تلخ بود
لقمان آنرا بی تکلفی و زحمتی خوش بخورد صاحبش پرسید که این تلخ بود چگونه خوردی گفت
ای خداوند من از دست تو بسیار چیزهای شیرین خورده ام اگر یکبار این تلخ بخورم چه
می شود نقل رای رایان ناگرپل که از جوانان زمانه و در عالم مروت یگانه است و پیش
ازین یکچند بنایب دیوانی خالصه داشت نقل میکرد که چون در میان بادشاه محمد شاه
غازی و شاه جمجاه نادرشاه بعد از کشته شدن امیر الامراخان دوران بهادر کار بمصالحه
انجامید و راه آمد و رفت واگردید روزی از لشکر بادشاهی بارد وی شاهی رفته میشد
که بر میدان کارزار که داد وحشت می داد عبور افتاد تکیه بر تنه خاری زده جوانی را
دیده شد که قبای عریانش سر تا سر از زخمهای کاری التودار و نوعی از خود رفتگی داشت
که عقل در حیات و ممانش فرق نمی توانست نمود جلو اسپ کشیدم از خدمتگاران
گفتم که بتفحص احوال پردازد که زنده یا مرده هست یا نشاء شراب تهور باین رنگ
از خودش برده خدمتگار بسر وقتش رسیده آواز داد که ای جوان چه کسی و از کجائی و درین
دیار تنها که از هر خس و خارش بوی خون می آید تنها چه مینمائی گفت از ملازمان نواب امیر الامرا
بهادرم چون در بزم چوکی پلنگ خواب بعهده ام مقرر بود حالا که خداوند مجازیم
در میدان رزم بخواب رفته پهلو دزدیدن از خدمت قدم وفا تجویز ننمود گفت ای
جوان امیر الامرا بهادر را زخمی از معرکه بخیمه گاه بردند و چون جان بجان آفرین سپرد
بخاکش سپردند گفت همچنین خون چکان آهی از جگر برآورد و وزاری کشید و جان بحق
تسلیم کرد گوئی روحش در بدن افسرده گلی بود بر سر شاخی در برگ افشانی منتظر تحریک
صبائی و جانش در قالب شبنمی افتاده بر گلبرگ در سبک عنانی چشتم براه حرکت
هوائی لمصنفه حقوق صحبت گل بر تو بسیار است ای بلبل ✤ مبادا از چمن غافل
در ایام خزان باشی نقل حمدة الملک اسدخان در ایامی که عالمگیر بادشاه متوجه

ایشان بکدورت انجامید میرزا هرچند اراده کرد که برخیزد این خانه آباد برنخاست بلک هر نفس
با آئینی دیگر دکان هرزه درائی می آراست چون جان میرزا بلب رسید فریاد کرد که کسی هست
از انجاکه خانه خالی بود کسی محبت نکردند بعد ساعتی یار میرزا فریاد کرد که کسی هست این غریب
گفت چه ارشاد میشود و میرزا فرمود که برخیز دروازه را زنجیر کن اینجوان قباحت بفهم خوب است که دروازه از درون زنجیر کنند
میرزا فرمودند نه جان بابا از برون حکایت عبدالغنی قرشی در بغداد ببزد و الفقار نام پسری قهوچی عاشق
شد چنانچه این رباعی گفته رباعی چندم فلکا بنیش زنبور کشی ✣ آتش صفتی راچه
بکافور کشی ✣ آنرا که بدو الفقار باید کشتن ✣ انصاف نباشد که بساطور کشی ✣
صاحب آن پسر بنا بر احتیاجی اراده فروختن او کرد عبدالغنی با آنکه بناداری و قلندر
پیشگی مشهور بود بحکم عشق به خریداری آن یوسف مصر حسن همت گماشت و از نهایت
اضطرار بمیرقاسم نامی تجارت پیشه رقعه متضمن طلب وجه قیمتش که یکصد تومان عراقی
مقرر شده بود نوشت و در ذیل آن اشاره باین معنی نمود که ضامن این وجه کرم ذاتی وجود
جبلی نواب خانخانان عبدالرحیم خان ست چون رقعه بمیرقاسم مذکور رسید و نام نامی خانخانان
را در آن مرقوم دید زر مطلوبه بلا توقف فرستاد و عبدالغنی آنرا در وجه قیمت داده قهوچی
پسر را خرید نمود میخواست که بهندوستان بیاید که متقاضی اجل بساط حیات آن سوخته
محبت درنوردید چون این ماجرا بسمع نواب خانخانان رسید مبلغ مرقوم را با دیگر تحف و
هدایا پیش میرقاسم فرستاد وجود و کرم خود را از ضامنی رهائی داد شعر عبدالغنی اینست
شعر از دل بزبان من نیاید ✣ حرفی که سر زبان نسوزد ✣ حکایت در سنه اربع
و تسعین و ثلثمائة سلطان محمود غزنوی پر خلف بن احمد حاکم سیستان لشکر کشید و او را
بدست آورد در یکی از جبال آنجا معدن طلا بشکل درختی از زمین پدید آمد و هرچند میکندند و
زیر زمین می رفتند دوره اش بیشتر میشد و زر خالص برمی آمد تا بجدی رسید که دوره اش
سه گز شد در زمان خلافت مسعود بن سلطان محمود آن کوه از زلزله ناپدید شد نقل

که سخن مرا باور نمیکنی و حرف خرا قبول میکنی **نقل** در موسم بهار یاری چند از از خانه قصد
سیر باغی کردند اتفاقاً یکی از آنها که احتیاجی بغسل داشت بحمام رفته یاران دگر را گفت که
انتظار من خواهند کشید که اینک رسیدم چون آنعزیز را دیر شد یاران شخصی را پیش او
بحمام فرستاده پیغام نمود که زود بیا زیرا که آفتاب بلند میشود و وقت سیر از دست میرود چون
آن شخص ادای پیغام کرد آنعزیز در جواب گفت تا عرق از عروق من خروج نمی کند
خروج من از حمام ممکن نیست آن شخص پیغام رسان برگردیده پیش یاران آمد پرسیدند
در جواب چه گفته بگو گفت هیچ جواب نداده زیرا که بخواندن قرآن اشتغال داشت
نقل مُلائی بر دهلیز خانه نشسته بود هیزم فروشی از آن راه گذشت ملا گفت این
حطب رطب را که برین حمار حمل فرموده بچند دراهم شرعی بیع میسازی هیزم فروش
گفت اگر اراده خرید هیزم داری بخر و اگر ذوق هرزه درائی داری بمدرسه برو **نقل**
گویند ظریفی هرچند سعی نمود که تحصیل قولی کند کسی چیزی نداد در این اثنا آواز
نوحه برخاست ظریف گفت این شور چیست گفتند صاحب اینجا در حالت نزع است
او گفت مرا ببرید تا علاج کنم مردم منت داشته او را بردند ظریف گفت از قسم خوردن
هرچه دارید حاضر کنند تا من سیر شوم و من بعد بعلاج پردازم همچنان کردند مرد ظریف
طعام بسیاری خورده فارغ شد درین فرصت بیمار رو بقیامت حیات سپرد مردم بر ظریف
اعتراض کردند که تو بطعام خوردن مشغول شدی و بمعالجه نپرداختی تا بیمار رحلت کرد
ظریف پرسید که این بیمار چکاره بود گفتند نگاز گفت اگر دیگری می بود علاج میشد
اما گاز همینکه مُرد مُرد **نقل** گویند شخصی از مجنون سوال کرد که خلافت حق مرتضی علی
بود یا حق ابابکر گفت حق لیلی بود گویند شخصی بشخصی سرزنش نمود که پدر تو نان در آستین
می خود گفت چکند از دست پدرت چنین می کند **نقل** گویند روزی میرزا صائب علیه الرحمة
در حجره نشسته توجه بفکر شعر داشتند عزیزی وارد شده مخل وقت گردید و صفای وقت

الشیخان

نگاهداشت به نیت اینکه بمجرد داخل شدن خیمه شوهر بینی کنیز را خواهم برید و من بعد ازان مجهول
بیچوهر که عبارتست از شوهر خواهم فهمید و بمقتضای عقل ناقص نامعنی را قرین دوربینی را
پنداشت چه اگر مداهنه بکار می رود امروز کنیزی خریده هم بستر ساخته فرداست که بنای کتخدائی
خواهد گذاشت باری شاید و تعائب سفر کشیده چون داخل اردوئی بادشاهی گردید از خیمه
شوهر سراغی می طلبید قضارا بهمان نام شوهرش دیگر نیز دارد بود که بغلط عبورش
بر سر خیمه او افتاد و اینخانه خراب خانه شوهر تصور نموده بلا تحاشی داخل خیمه زنانه گردید و بی آنکه
باکسی حرفی زند بسرعت هرچه تمامتر خود را بزن صاحبخانه رسانید و آنرا کنیز پنداشته بهمان استره
که باخود داشت الف بینیش را از صفحه رخسار حک ساخت هنگامه بلند شد شوهر زن بینی بر
ازار دو گریخت و شوهر زن بینی بریده بر سر وقت زن بینی بر رسیده خونش به تیغ تیز بر خاک
ریخت **نقل** گویند شخصی جهت حاکم خیار نورس آورده بود حاکم او را انعام فرمود ان شخص
رفیقی داشت نهایت ابله باخود اندیشید که اگر من هم چیز نورسی را برای حاکم برم انعام می یابم
ببازار رفت اتفاقاً چقندر هما نوقت آورده بودند خواست بجز تامل کرد این قلیلی که دارم
وفا نخریدش نخواهد کرد دسته پیازی خرید بتهگی پیش حاکم برد حاکم را ناخوش آمد فرمود تا آن
پیاز را یک یک بر سرش زدند آنچنان کردند آنمرد پیاز بر سر میخورد و شکر می گفت یکی پرسید
این چه مقام شکر ست گفت شکر میکنم که بجای پیاز چقندر نبود حاکم چون بر نیمعنی آگاه گردید بعطای
انعامش کامیاب ساخت **نقل** گویند معشوقی با چندی از عشاق خود بر پشت پائی
صحبت داشت سخن از اطاعت و جانفشانی برآمد یکی از عشاق که بوالهوس و فضول بود
زیاده از همه لاف وفاداری و جان نثاری زد معشوق گفت اگر با ما موافقی و در دعوی محبت
صادق ازین بام خود را بزیر انداز آن بوالهوس میدان کشیده بکنار بام بایستاد و گفت عاشقم
لیکن تا کنار بام **نقل** گویند شخصی از آشنائی الاغ طلبید تا بجائی برود آنمرد گفت الاغ
ندارم درین اثنا خر از پاگاه بفریاد آمد آن مرد گفت تو گفتی من الاغ ندارم گفت عجب خری ست

پل دریائی برکنده شده بود و من ازان غافل ماندم تا وقتی که آن موجب الم پای یکی از چاپایان شد در معرض باز خواست بودم و هیچ جواب نداشتم آخر حق تعالی شانه کار بکرم فرمود و بخشید و محض بفضل او رهائی حاصل گردید از نیجاست که مولوی جامی قدس الله سره انشاء میفرماید **شعر** پای میشی شکسته در بغداد ✦ مر عمر را جواب باید داد ✦ **حکایت** منقولست که پادشاهی از سر پل دریائی میگذشت پیره زالی داد خواه که سر راه گرفته بود دست بعنانش زده گفت داد مرا بر سر این پل میدهی یا بر سر آن پل بادشاه گفت مرا طاقت آن پل نیست هرچه مطلب داری بگو و از سر اسپ فرود آمده همانجا بنشست و تا آن پیرزال را داد بدهانید ازجا برنخاست **نقل** شخصی پیش طبیبی رفت و از عدم اشتها شکایت کرد طبیب چون بر نبضش دید خیلی امتلا یافت پرسید که امروز چه خورده گفت که گویا هیچ نخورده ام و چگونه خورم که از بوی طعام طبیعت نفرت میکند طبیب گفت که نبض خود ممثلی معلوم میشود گفت اگر اشتها مطلق نداشتم لیکن بنابر اینکه تا صفرا بحرکت درنیاید قدری ناشتا کرده ام طبیب گفت بیان کن گفت پنج سیر نخودی پلاو کمر و غن و دو سیر دو پیازه و دو سیر نان فطری پخته آورده بودند خوردم طبیب که مردی ظریف بود گفت کتاب دیده نسخه نوشته میدهم چنانچه چند جلد کتاب دیده و اوراقش بر هم زده از دست بگذاشت و گفت ای یار عزیز هرچند تفحص نمودم نسخه ازان کتر اشتها پیدا شود بنظر نرسید لیکن تدبیری بخاطر گذشته که اگر آنرا بعمل آری ظن غالب این است که فائده بمزاجت کند گفت بیان باید فرمود گفت مرا بخانه خود ببر و بکش بعد ازان گوشت و استخوانم را در سایه خشک ساز و ازان صفوفی ترتیب ده و بکار بر البته که ازین عمل اشتهایت پیدا شود **نقل** شخصی بعلاقه نوکری به دکن رفته بود و زنش در شاهجهان آباد اقامت داشت از اتفاقات آن شخص کنیزی برای خود خریده و در خدمت داشت این خبر چون بزنش رسید با آنکه استعداد حالت سفر نداشت مبلغی برمین حویلی بدست آورده و سامان سفر مهیا کرده روانه دکن شد و یک استره تیزی خریده پیش خود

و داد خواه را بعنف و اشتلم بدر کرده بازن انیکس بساط نشاط می آراید سلطان گفت که حالا هرگاه بیاید خبر کن واگر نتوانی تا من رسید سنر نجیر عدالت که بر در است بجنبان اتفاقا تا سه روز آن ستمگر بخانه اش نیامد و چون روز چهارم در عمل نصف شب مانند بلای ناگهانی وارد گردیده صاحبخانه برا بعادت معهود بدر کرد او ببارگاه خلافت رسیده سنر نجیر را بحرکت آورد سلطان همانوقت شمشیری حمائل ساخته و سر و رو را در شالی پوشیده از خوابگاه بیرون آمد و همراه دادخواه شد و بخانه او رسیده آن آشفته بخت و زنش را مست طافح با همدیگر پیچیده و در لحافی مانند بادام دو مغز خوابیده یافت صاحب خانه را گفت زود شمع خاموش کن بعد ازان بانگ براو زد از خواب غفلت بیدار شو که هنگام مکافات عمل رسیده است ستمگر از بستر برخاسته با سلطان در آویخت و تا زمانی دراز با همدیگر تلاشها شد آخر سلطان براو غالب گردید و بر زمینش زده بخنجر آبدار جگرگاهش بدرید من بعد رو بصاحبخانه کرد و گفت بداد خود رسیدی گفت بلی بعنایت سلطان عادل داد خود یافتم گفت جام آبی بیار که بخورم چون صاحبخانه بگفته سلطان عمل کرد سلطان آهنگ مراجعت نمود صاحبخانه التماس کرد دست از دامن سلطان برندارم تا سبب خاموش کردن شمع و آشامیدن آب بیان نفرمائی و زبان در فشان باظهار این اسرار نکشائی گفت ای عزیز برای خاموش کردن شمع ازان گفتم که مبادا شفقت قرابت غالب بر عدالت شود و جهت آشامیدن آب اینست که ازان وقت که از تو این ماجرا شنیدم با خدا عهد کرده بودم که تا تراباد نرسانم آب و طعام بر من حرام است چون سه روز است که چیزی نخورده بودم ضعف بر طبیعت غالب بود لهذا اقدری آب طلبیده آشامیده و خدا را شکر گفتم که رفع این ماجرا بدیوان قیامت بیقتاد و هم درین عالم بسعی عقده از کارت بکشاد

نقل شخصی خلیفه دوم را رضی الله تعالی عنه بعد از مدتی ممتد از رحلت ایشان بخواب دید که عرق از جبهه پاک میکردند باینی که کسی بعد سعی و تردد پاک کند پرسید که یا امیر المومنین سبب چیست فرمود هیچ مپرس بنا برانیکه در خلافتم از جای خشت

حضرت پژوهۀ آفاقی برنداشتند **نقل** یکی از ملوک سیستان در شکارگاه مردی را دید بر الاغی سیاه
می آید پرسید کیستی و بکجا میروی گفت شاعرم در مدح ملک قصیده گفته ام میروم که ببرم بخوانم
وصله بستانم ملک گفت صلۀ قصیده از چه قدر توقع داری گفت هزار دینار گفت اگر اینقدر ندهند
گفت پانصد دینار گفت اگر اینقدر نیز ندهد گفت دویست دینار گفت اگر این قدر هم مضایقه
کند گفت صد دینار گفت اگر این قدر نیز ندهد گفت چهار دست و پای این خرک سیاه را در عوض
زنش نهم و نومید برگردم ملک هیچ نگفت و بمقام خود باز گشت شاعر فردایش بدرایۀ متقربان
خلافت قصیده ببعرض ملک رسانید ملک گفت صلۀ این قصیده از چه توقع داری گفت هزار دینار
گفت اگر ندهم گفت پانصد دینار گفت اگر هم بلا کردانت شوم خرک سیاه بر دهست ملک بخندید و هزار دینار فرمود
و خلعت بخشید **نقل** ملا طاهری بایکی از غلامان شاه عباس ماضی تعشقی بهم رسانیده بود
چون اینمعنی بعرض شاه رسید او را طلبداشته آتشکش سرخ از آتش شده را ببرداشته
بر لب و دهانش گذاشتند و فرمودند که چون هوای بوسه اش در سر داشته باشی این را ببوس
سن بعد بالتماس یکی از مقربان از سر جرمش درگذشتند و گویند او دران وقت این مطلع که
مرقوم قلم می گردد گفته بود **شعر** آنکه دایم هوس سوختنِ ما میکرد ✣ کاش می آمد و از دور
تماشا میکرد ✣ **نقل** فرمان روای بلخ روزی عرض چینی خانه میگرفت امرای که حاضر بودند
بآنها چند طرف انعام کرده بداروغه فرمود که بخانه هریک برساند ملا مفید بلخی هم در حلقۀ صحبت
حاضر بود لیکن داروغه بچشم حقارت در و نگریسته باو ظرف چینی نفرستاد ملا قطعه که در آخر
این احوال بقلم آمده گفته از نظر فرمان روا گذرانید و بکام خود رسید **قطعه** شه پاک ظرفان
انعام چینی ✣ دلم را در آفاق تلواسه هست ✣ مرا نی طبق وادنی کاسه کس ✣ درین کاسه البته
هم کاسه هست ✣ واضح باد که معنی درین کاسه نیم کاسه هست این ست که ایچ بیچیزی هست
وانیکه ملا در لفظ نیم یا محذوف نموده موافق فائده فارسی توران در ست است **نقل** شخصی
پیش سلطان محمود سبکتگین آمده ظاهر کرد که هر شب خواهرزادۀ سلطان بخانه داد خواه می آید

صبحدم از خواب برخیزی در آنحالت خمار بگو تا پارچه های یخ در آن کاسه زمردین ریخته
بنظرت جلوه دهند هرگاه بموجب فرموده ات بعسل آرند از دو برچشم حسرت نگاهی
سویش کن و بفرما تا ببردارند **نقل** گویند میرزا صائب علیه الرحمته در نکته خودش
بمقامیست که هنگام بهار در هجوم شگوفه پنهان می باشد شاعری این بیت بقلم جلی بر سر
تربت نوشته **شعر** ای صبا آهسته پا بر برگ های غنچه نه * پا سبانند گلها صائبا خوابیده است
نقل گویند وفات مولانا عمر خیام به نیشاپور بود در سنه سبع عشر و خمس مائة او در حکمت
یگانه و عالم زمانه بود خواجه نظامی عروضی سمرقندی که یکی از شاگرد انش بوده حکایت میکند
که روزی در بلخ با مولانا عمر خیام اتفاق صحبت افتاد در اثنای سخن گفت که تربتم در موضعی
خواهد بود که در ایام بهار باد شمال بران زنگار نگ گل بیفشاند مرا ازین سخن تعجب آمد لیک
دانستم که او دروغ نگوید تا بعد ازان بچند گاه به نیشاپور گذرم افتاد دیدم که مزارش در کنار
دیوار باغ بود و درختان میوه دار سر از دیوار باغ برکشیده چندان شگوفه ریخته که قبر او در انمیان
نمی بود و او را رباعی بسیار هست آمیخته بحکمت چنانچه مشهور هست **نقل** مسموع شده
که در کشمیر طالب کلیم و محمد قلی سلیم قریب همدگر در موضعی هست که در فصل بهار خندان گل بر سر آن
میریزد که محسوس نمی شود **نقل** در عهد عالمگیر بادشاه چون خانجهان بهادر از صوبداری دکن
تغیر شده طلب حضور گردید بشاه جهان آباد رسید در زمنه های بادشاهی بدون حکم بصید افگنی
و نخچیر اندازی پرداخت و از نیز کت عدم عیش اثبات اراده بغی و خروج بود هرگاه این معنی از روی
وقائع سوانح بعرض اقدس رسید همانوقت منشور لامع النور بخط خاص باین مضمون بنام
خانجهان بهادر صدور یافت که چون بعرض اشرف که در زمنه های نواح دار الخلافه مثل پرو پلنگ
وغیره جانوران بهمرسیده باعث ایذای مترددین میشوند و مابدولت به تسخیر دکن توجه داریم باید که
آن فدوی خاص بکار آن پردازد هرگاه پیرایغ معلی به خانجهان بهادر رسید گفت قربان فطرت
خلیفه دین دولت بروم چه من خواسته بودم که تردد نوکری از میان برخیزد لیکن میسر نشد دیراک

ومولانا جلال الدین منجم از رکاب جدا نشدند وآن سه کس طنابی بدست گرفته یکهزار و دو یست ذرع
رایک فرسخ شرعی منظور داشته راه می پیمودند ومولانا جلال الدین منجم حساب نگاه میداشت
وشاه هرگاه کوفتی میکشیدند گونه وقف کرده باز بقطع مسافت متوجه می شدند بدین نمط در
عرصه چهل ویکروز اینهمه راه طی نموده داخل مشهد مقدس شدند وهم از گرد راه
سعادت زیارت حاصل نمودند حسن علی صفاهانی تاریخ اینمعنی چنین یافته **قطعه**
آمد موفق از حق شاه جهان که سازد ✣ چون چارد کن گیتی ملک هری مسخر ✣ از مطلع دل او مهر
طواف سر زد ✣ طوف امام ضامن گر گفته پیمبر ✣ هفتاد حج اکبر آمد یکی طوافش ✣
این نکته صحیح است نزدیک نکته پرور ✣ صد قش رفیق وتوفیق همراه همسفر بخت ✣ بر ره
پیاده پویان زان آنکه بر فلک خور ✣ تاریخ این سفر خواست از شاه طبع گستاخ ✣ گفتا پیاده
کردم هفتاد حج اکبر ✣ **نقل** گویند یکی از بزرگان ندیمی داشت شبی مست شده بندیم گفت
یک یک از اهل محفل را تشبیهی بیان کن ندیم بموجب فرموده عمل نمود چون نوبت بصاحب رسید
خاموش شد آن بزرگ گفت مرا نیز تشبیه کن ندیم گفت شما صاحب اید وباصاحبان بی ادبی
کردن مناسب نیست آن بزرگ در نیتاب ایقدر مبالغه کرد که ندیم ناچار شده گفت شما
به کرنائی مینمایند آن بزرگ ازین تشبیه آزرده شده در مقام انتقام درآمده مخفی باهل محفل
گفت که باندیم خشونت کنند باین بهانه او را شلاق محکمی زنند چون اهل بزم درآویختند
وهنگامه زد وخورد گرم شد ندیم رو بصاحب کرده گفت مردک بنواز که جنگ در گرفت
نقل از معتمد الملک حکیم علوی خان منقولست که شخصی از من ترکیب خوردن تربز پرسید
گفتم که تربزی شهیدی که تمامه سرخ باشد بصفا بیارند لیکن درایام تابستان وسر شام
مغزش را فشار داده شیره که برآید آن را از پارچه گذرانده وقدری ریزه مغز مثل فالوده نازک
نراشیده ونبات وبید مشک دران داخل کرده در پیاله زمرد که آن عبارت ست از کاسه اش
بریزند وحریر تنکی بر روی پیاله گرفته در شبنم بگذارند وصبحی باید که تا نصف شب پیاله بزنی چون

زیاده بر معتاد گذشت بادشاه چنگیز گلها که در حضور بود حواله خواجه سرای محلی نموده فرمودند که بسعد الله خان
برسان چون محلی بموجب حکم بعمل آورده حاضر شد بادشاه پرسیدند بان بگو که جمدة الملک چه میکرد
عرض نمود که در صحن خانه نشسته بود و هر دو طرفش کاغذ توده بود که دیوان خالصه و تن بدستخط
میرسانیدند و چون بنا بر روشنی شمع عرق کرده بود و هم پروانه ها هجوم داشت دو خدمتگار
بر سرش حاضر بودند که یکی عرق از جبین پاک میکرد و دیگری پروانه ها از جیب و گریبان
بر میکشید و جمدة الملک نوعی متوجه بدستخط کاغذ ها بود که از ینها هیچ خبر نداشت چون
محلی حرف تمام کرد بادشاه رو بخواجه سرای یاددهه دقت کرده فرمودند که ما باز خود را بگردن
هیچ کسی گذاشته ایم لهذا زیاده بر معتاد مجوز یک گهڑی درین امر گردیدیم انشاء الله تعالی
من بعد اینقدر هم نخواهد شد و ارباب نشاط را رخصت نموده متوجه مهمات ملکی و مالی شدند بلی
بار عالمی بر دوش گرفتن آسان نیست **نقل** چون شاه طهماسپ صفوی فرمانروای
ایران خان احمد والی گیلان را دستگیر نموده در قلعه قهقهه محبوس ساخت از انجاکه خان احمد
روزگار به تنعم و کامرانی گزرانیده بود تاب جفای قلعه نیاورده این رباعی بخدمت شاه
نوشته فرستاد رباعی از گردش چرخ واژگون می گریم ❊ وز جور زمانه بین که خون میگریم
با قد خمیده چون صراحی شب و روز ❊ در قهقهه ولیک خون می گریم ❊ شاه شفقتی
بحالش فرموده او را از قلعه مذکور برآورده در قلعه اصطخر شیراز که منازل وسیع
و مرغوب داشت فرستادند که با چند خدمتگار در انجا بوده باشد و اطعمه و اشربه و ملبوس
در خور حال از سرکار خاصه مقرر کردند **نقل** در سال یکهزار و دهم هجری شاه عباس ماضی
از صفاهان پیاده پا احرام زیارت روضه مقدس مطهر امام الجن و الانس که در مشهد معلی
ست بست و با مراوارکان دولت تکلیف پیاده روی نکرد و اینها بنوبت کشک در رکاب
مرافقت اختیار کرده هرگاه از پیاده روی بستوه می آمدند سوار می شدند و این چهار کس
که عبارت ست از محمد زمان سلطان ترکمان و میرزا هدایت الله و مهتر سلیمان رکابدار باشی

حال کسی که ترک آن نموده **نقل** سعد الله خان که در اوائل حال در یکی از مدرسه های لاهور
بسر می برد چون جوهر قابل و صاحب فطرت کامل بود در عهد شاهجهان بادشاه بپایه وزارت
هندوستان رسید از انجا که میانه او و شاه بلند اقبال دارا شکوه غباری بود در روزی ایشان
بعرض بادشاه رسانیدند که سعد الله خان بنا بر کم دماغی و کثرت کار کاغذها نا فهمیده دستخط میکند
و باین سبب زرهای بادشاهی تلف می گردد بادشاه فرمودند که سعد الله خان شخصی نیست
که کاغذها سرسری بدستخط رساند انچه بر دیگران بعد تامل مفرطی نگشاید او در بادی الرای
دریافت می نماید اگر باور ندارید امتحان کنید شاه بلند اقبال بوکیل خود گفتند که کاغذی
وضعی ساخته و آن را با کاغذهای موافق ضابطه مخلوط نموده رجوع بدستخط جمدة الملک نماید
وکیل برات وضعی بنام میکائیل و اسرافیل فرشتگان متضمن تنخواه مبلغی خطیر درست کرده
با کاغذهای دیگر که حسابی بود مخلوط نموده رجوع بدستخط کرد چون بدست سعد الله خان افتاد
بران دستخط نمود که بر عالم بالا تنخواه نمایند وکیل غور نا کرده مسرور و شادان بخدمت شاه
بلند اقبال رسیده گذارش کرد که بدستخط رسانیده آورده ام لطف درین است که بادشاهزاده
هم وانرسیده همان قسم کاغذ مذکور را پیش خود نگاه داشتند و هرگاه بحضور آمدند از نظر بادشاه
گذرانیده بعرض رسانیدند ارشاد میشد که سعد الله خان نا فهمیده دستخط نمی کند بالفعل
این برات حاضر است هرگاه بادشاه مطالعه نمودند فرمودند بابا بخوانید که جمدة الملک
چه دستخط نموده و زر این برات را کجا تنخواه کرده است چون بادشاهزاده مطالعه نمود دیگر هیچگاه
زبان بشکایت سعد الله خان نکشود **نقل** شاهجهان بادشاه اوقات شبانه روزی خود
مقسوم داشتند در تمام روز و شب چهار گهڑی صرف می شد با استماع نغمه پردازان سحر آثار
و ترانه سنجان در فن موسیقی سر آمد روزگار از اتفاقات شبی از شبهای گرما در بند و بست نظارت
باستماع نغمه توجه داشتند چون چهار گهڑی منقضی شد خواجه سرائی که مامور بیاد دهی وقت
بود بعرض رسانید که معتاد سپری شد بادشاه هیچ نفرمودند بعد زمانی او باز عرض نمود که نیم گهڑی

وخود از انجا چمان چمان وسیر کوچه و باغهای شهر کنان جانب خانه توجه فرمودم محاذی دهلیز خانه
سگی نشسته بود مرا دیده عف کرد من در برابرش ده عف کردم مادرم که خدایش غریق
رحمت کناد گفت ای جان مادر پدرت آقا غضنفر بآواز موش ودیعت حیات سپرده بود
تو برابر یک عف سگ ده عف میکنی چرا بر جوانی خودت رحم نمی آید گرفتم که رستم وقت
واشجع روزگاری وبهانه طلب برای کارزار لیکن این همه نمی باید چون از مادر این حرف
شنیدم همان رگ ناری من باز بحرکت آمد چرخهٔ در صحن خانه افتاده بود یا علی گفتم واز جا
برداشتم وگرد سر گرداندم وبقوتی بر زمینش زدم که لخت لخت گشت ازان باز
در معرکه آرایان هنگامه پرداز نامم مشهور به مرزا محمود چرخ انداز است **نقل** گویند که
شاه عباس ماضی شانی تکلو را یکلدوی شعری که در منقبت هست وآخر این احوال بقلم آمده
بزر کشیده وآن زر بدو بخشیده بود چنانچه یعنی بتفصیل در کتب سیر مرقوم است ۵ اگر
دشمن کشد ساغر وگر دوست ؛ بطاق ابروی مردانهٔ اوست ؛ **نقل** گویند طالبعلمی
بود بیطالع هرگاه میرفت که رخت خود بشوید ابر میشد وباران می بارید روزی بدکان بقالی
رفت که صابون بخرد درمی به بقال داده گفت آنرا بده بقال نه فهمید گفت روغن میخواهی یا
برنج یا آرد هرچه را بقال نام می بردی گفت نه آخر بقال گفت صابون می خواهی گفت آهسته
که آسمان نداند **نقل** در اقلیمی از اقالیم رسم بود که فرمان روای آنجا هرگز او وزیر میکرد بعد
سالی حکم می نمود که دستش را به برند وجانب آسمان به پرتا بند ودر دست هرکه آن دست
بُریده بیفتد او صاحب اختیار مهمات وزارت باشد چون بعد سپری شدن مدت معهوده
وزیر را به مکان معهود می بردند جلّاد دستش را بُریده سوی آسمان می برتافت هریکی را از مدعیان
بمنتای شاهی همین ارادهٔ می بود که آن دست بریده را بدست آرد تا مسند وزارت بیاراید که بعد
سالی با او نیز همین معاملت بمیان آید طرفه این است که سالی وزیری که دستش بریده
بودند وقت افتادن دست بریدهٔ خود را بدست دگر گرفت غرضکه دنیا تا بود چنین بوده خوشا

نقل درکتابی دیده شد که بزرگی میگفت مرا از مردن اندیشه نیست زیرا که این ساغری است پیمودنی وراهی است قطع نمودنی حسرتی که دارم این است که بعد از من یاران صاحب طبع نبزمی خواهند آراست وباهم بتقریر نکات شیرین واشعار رنگین گل فشانیها خواهند نمود ومن درمیان نخواهم بود **نقل** در دائره میرزائی پاگذاشته جوانی احمقی لحری یعنی بیگری بصورت پهلوانی دوچار شخصی شد پرسید که میرزا نامت چیست گفت نام من می پرستی نام من شان ونزولی دارد یعنی روزی چپکن کمخاب اسلیمی خطائی دربرمرصع خنجرلاری وهندی شمشیر آبدارتر ازابر بهاری درکمر نیزه خطی دردست وکمان بهدای بربازو وسپر آفتابی پس پشت وترکش جلکاری درپهلو باین کبر وپندار براسپ عربی سوار چمان چمان خرامان خرامان از میقات گاه دزدی عاشق دست برد چلپاسه سروشکلی سپاهی شورپشتی بیعقلی سرراهم گرفته گفت ای میرزا آهسته خرام که حرفی دارم عنان کشیدم وپرسیدم چه میگوئی بگو گفت این شمشیر هندی رابمن ده چون این نغمه خارج ازآهنگ درپرده گوشم رسید رنگ رویم سرخ گردید یعنی خونم ازغیرت چون شاخ گل بجوش آمد وهر سرمویم مانند بلبل درخروش باز بخود اندیشیدم که اگر نمیدهم عاید بجنگ میشود ازکمر واکردم وبخشیدم بعدازان گفت که ای آقا این خنجر ونیزه بمن عنایت کن همینکه این سخن برزبانش گذشت دگررگ غیرت من متحرک گشت خواستم کردار بنیاد ودود ازنهادش برآرم بازپیش خود سنجیدم که اگر دربنیاب مضایقه میکنم معامله منجر بفساد میشود حواله اش ساختم پس ازان گفت که ای میرزا این چپکن وترکش وکمان واسپ مرالطف کن چون این کلمه بگوشم خورد بکلی نشاء تهور ازهوشم برد تیری ازترکش برآوردم ودرزه کمان گذاشتم وسویش انداختم بغلط رفت تیردیگر بچستی وچالاکی هرچه تمامتر برآوردم وجانبش افگندم آنهم بغلط رفت تیردیگر باآنکه تمام ترکش خالی گردید هیچ یکی ازین ره غلط کرده هابجائی نرسید یک تیر بی پروپیکانی کزاکمانی که روز جنگ بکارآید سوفارش رابحیله کمان مضبوط کرده طرفش انداختم آنهم بغلط رفت ناچار چپکن تبردار وترکش وکمان طلاکار وابرش برق رفتار تحویلش نمودم

خواجه گفت واویلا باطرفه شخصی سروکار افتاده هست اگر امروز نیم جانی بسلامت ازین مهلکه می برم دگر عمرم از خضر علیه السلام هم زیاده هست بعد ازان که خواجه بفراهم آوردن پریشانیهای اس پرداخت گزارش کرد که باظهار اسم شریف نیز مستفیدم باید ساخت گفت اگرچه پیش ازین نام من موسی ضعیف منصور بن موسی بوده لیکن فقیر الرطل والبوق بن پشم والپانزده نام خود مقرر نموده واین وجهی دارد چه من سنگینی دارد از جهت تخفیف جای آن رطل مقرر گردیده وچون صور کرنائی هست که هنگام قیامت اسرافیل آنرا خواهد دمید واز آوازش زمین وزمان ازهم متلاشی خواهد گردید بجای آن بوق بخاطر رسیده واز انجاکه مُوَدر نهایت طول ودرازی میباشد عوض آن برپشم اختصار رفت وبدل نِی پانزده مقرر گشت خواجه گفت که حالا از زندگی قطع توقع باید نمود لیکن افسوس اینست که بدست همچو جاهلی مرگم مقدر بود باز گفت که صاحب شعری هم میگوید خواجه گفت که بااین فن توجه خاطرم نبوده نمیدانم چه تقصیر کرده ام که فلک مرا بانواع مصیبت که یکی ازان اتفاق صحبت ما همچو تو ایست مبتلا نموده گفت ماگاه گاهی فکری می نمایم باری از طبعزاد های شعری بخوانیم تا رنگ کلفت از دل سامی بزداییم خواجه گفت عنایت باید نمود یعنی قاشق خونم که چون لاله بران چشم سیاه کرده مبارک هست نوشجان باید فرمود گفت مصرع برآمد آفتاب از کوه چون طاس ۞ قل اعوذ برب الناس ملک الناس الٰه الناس من شر الوسواس الخناس الذی یوسوس فی صدور الناس من الجنة والناس نظام الملک گفت ای یار عزیز بخواندن والناس حرف آخر سوره هم خود بپرداز گفت شعوری داری مصرع نسبت بپیش مصرع طول میگردید دیگر باین قسم حرف ناسنجیده زبان آشنا مساز خواجه فریاد برآورد که ایها الناس غافل از عالم بناشید وزود بداد من بیچاره رسید که این دیوانه خوم ریخت وکرد اریبنیاد هستیم برانگیخت هرچه پادشاه میفرمایند باید گرفت ودست ظلم این عنزیرا از دامن عالم کوتاه باید کرد دشمت استخوانم را ازینجا باید برآورد قصه کوتاه رهایی وقت مع شئے زائد بخزانه بادشاهی رسید وخواجه مظلوم که هنوز نفسی چند از حیاتش باقی بود ازان آفت رها گردید مصرع روح را صحبت ناجنس عذابیست عظیم

قل اعوذ
بملوای محمدپناه میگیرم بخدای
آدمیان بادشاه آدمیان
وخدای آدمیان واربی شیطان
وشر آدمی که وسوسی انداز د
در دل آدمی که اندرون
دشمنی باو دارد چه آشکارا
و پنهان و چه بیاشد شر
آدمیان از جن باشد یا
از انس مترجم

میرزا گفت حرف من خود این است که شراب بازالهٔ جوهر عقل می پردازد شما را که در اصل عقل بنا شد پس چگونه آن را زایل سازد **نقل** خواجه نظام الملک طوسی که عقلای روزگار بخدمتش زانوی ادب میزدند وزیر ملک شاه سلجوقی پدر سلطان سنجر مشهور بود و مهمات سلطنت را بصوابدید او ارباب فطرت باشد سرانجام می نمود بعد زمانی از نیرنگهای تقدیر و بوقلمونیهای چرخ اثیر از وزارت معزول گردید و پای حساب آمده آنکه در تحمل استقلال بر قالیچهٔ وزارت تکیه میزد کارش به حبس و زنجیر کشید زری که مقرر شده بود چون راهی بحساب نداشته است خواجه در ادایش تعللی می نمود بادشاه روزی بوزیر منصوب گفت فکری باید اندیشید که کار بسر حد تعذیر و سیاست هم نکشد وزری که در دیوان باز خواست گردیده نیز بمعرض وصول رسد وزیر که خالی از فهمید و تدبیر نبود گفت به ازین تدبیری و زیادهٔ برین تعزیری نیست که شخص احمقی ببعقل مطلقی را جلیس و انیس خواجه باید ساخت زیرا که چون خواجه در نهایت فراست و گیاست است و برای خداوندان شعور صحبت بیخردان از عقل معذور و بالیست عظیم از مصاحبتش خواجه زندگی را بر خود ناگوار دانسته فوراً بادای زر خواهد پرداخت از انجا که در واقع این تدبیر برای خواجه طرفه تعزیری بوده است در پیشگاه خلافت بدرجهٔ استحسان رسید و حسب الحکم اولی الامر بایای از عقل بی بهره و در بلاهت و بیخردی شهره مردکهٔ بی نام و ننگی گیدی خرغولدنگی با خواجه در فراست بے نظیر در یک زندانخانه هم زنجیر گردید اول دهله که بزندان رفت گفت السلام علیکم یا خواجه از مدتی مشتاق بوده ام سعی بابر روے کار رسیده تا دولت دیدار حاصل نموده ام بعد ازین پرسید که اسم شریف چیست خواجه در اندیشه درازی رفت که در صورت عدم تعارف اظهار اشتیاق و گرم خونی ها چه دخیل داشت ای یاران این طرفه دیوانه ایست کجائی و کیست خواجه چون دید که آن عزیز با صرار کلی متفحص نام من گرفتار کشمکش تقدیر است گفت که نظام الملک نام فقیر است گفت که ملک غله ایست که خوردترین نوع خود بوده چرا تطام البا قلا اسم شریف نباشد که با قلا از اکثر نوع غله گوی امتیاز ربوده

باصلاح بکوشند و اگر این معنی بنا بر مانعی نتواند صورت بست در مرقام گرفت دگر نیامده چشم ازان
بپوشند که هیچ عیبی چون عیب بینی نیست

چمن اول که مشعر است بدو گلدسته و این گلدسته اولین متضمن به بعض نقل های غریب و رنگین

نقل در ایام بهار یکی از سلاطین صفویه که دران وقت قلمرو ایران برنگ لاله زیر نگین داشت
شبی در سراپستانی به ترتیب بزم عالم آب و تمهید بساط شراب توجه گماشت میرزا محمد علی صائب
و میرزا طاهر وحید الزمانی که هر دو در رنگین بیانی گوی سبقت از زمزمه پردازان چمن می ربودند نیز دران
محفل طرب حاضر بودند چون دور پیاله بتواتر رسید و دماغها از نشاء می ارغوانی گل گل شگفته گردید
میرزا صائب که سررشته اختیارش از دست رفته بود در حالت پیاله گرفتن دستی دراز کرده گره
از زلف ساقی ستم کیش غلط کردم که از خاطر آشفته خویش کشود مزلف پسران ساده رو کجا چاق های
بادام در کف چون مژگان بچشم خوبان صف زده استاده بودند خواستند که چنانچه فصل بهار دیوانه را بچوب
گل میزنند از شاخ بادام ادب کنند شاه ببانگ بلند فرمودند که صائب است آزارش مکنند دیر تغافل
زندو خود بیدماغ شده از انجمن برخاست و درون حرم سرا خرامید دگر بیان کردی که در برداشت
برآورده بر میرزا که همانجا تکیه زده غلطیده بود پوشانید صبحدم میرزا سمت تکیه خود سری کشید و شاه بهمان
سلطنت متوجه گردید میرزا ازان باز بنا بر انفعال آنحرکت نا ملائم زمانی دراز برای دیدن شاه قدم رنجه
ننمود و در تکیه درویشانه که از هزار مملکت شاهانه باج استغنا میگرفت بر پوست بختی دراکشیده
بادشاه وقت خویش بود روزی نواب وحید الزمانی برای ملاقات به تکیه اش خرامید و چون صحبت
در گرفت بتقریبی سر حرف آن شب دا گردید نواب وحید الزمانی گفت که از همچو شما بلند فطرتی وقوع
آنگونه حرکتی که در بزم همایون اتفاق افتاد اصلا مناسب حال نبود و خیلی بر مزاج اشرف گرانی
نمود میرزا در جواب گفت نمیدانید که شراب خانه خراب مزیل عقل و شعور و موجد هزار رنگ شر
و شور است نواب وحید الزمانی گفت که آخر باهم پیاله میزنیم و مست میشویم چرا اینهمه از خود نمیرویم

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد رنگارنگ آرایش چمنستان حمد وستایش او تعالی شانه وعز برهانه کمترین انام فقیر انند رام
مخلص بر صفحه دبیان می نگارد که این نسخه ایست مشتمل بر چار چمن وهشت گلدسته که در سال یکهزار
ویکصد وپنجاه ونهم هجری قلم آشفته رقم تحریرش پرداخته وبنا بر بعض احوال ونکات رنگینی که دران
مرقوم هست بچمنستان موسومش ساخته چمن اول مشعر هست بدو گلدسته اولین متضمن بعض
نقلهای شیرین وشورانگیز دومی محتوی بچند نقل هزل آمیز چمن دوم متضمن هست بدو گلدسته
اولین مشعر ببعض احوال مسموعی ودومی محتوی بحقیقت بعض درخت ونوعی ازفواکه چمن
سوم مشعر هست بده گلدسته اولین متضمن فوائد چندودومی مشتمل بر نکات وحکمت واندر زچمن
چهارم متضمن هست بدو گلدسته اولین مشعر بلطائف بعض مردم ودومی محتویست بلطایفی
که در بعض اوقات تقریبا بر زبان راقم حروف گذشته ازانجاکه یک چند در تحریر این اوراق سعی
بکار برده وشبها بر نگ لاله دو دو چراغی خورده هست از خدمت سخن سنجان صاحب کمال وبهار
طبعان رنگین خیال چشمداشت آنست که احیانا اگر توجهی بسیرش نمایند هرجا خطائی بنظر رسد

به عون صناع مکین و مکان فضیل خلاق زمین و زمان

رنگین گلدسته تذکره شعرای بهارین تخلیصات و حسن انتخاب و عنبرین لطایف و رنگارنگی تحریر اخبار اهل احساس

چمنستان شعرا

از تحریک و فرمایش قدرشناس علم و فن سراپا تهذیب و بسیط الاخلاق نشئی مهندیان آصفیه مشی زینتی

در مطبع نامی منشی نولکشور بر طبع مزین تازگی قبول یافت

اطلاع

اس مطبع میں ہر علم و فن کی کتب موجود ہیں شائقین کو فہرست مطبوع سے جو علیحدہ ہے اور درخواست کرنے سے مل سکتی ہے معلوم ہو سکتا ہے کہ قیمت اس حال میں نہایت ارزاں مقرر ہوئی ہے ہم صرف کتب تاریخ زبان اردو و کتب تاریخ بزبان فارسی کی چند کتابیں ذیل میں درج کرتے ہیں۔

کتب تاریخ زبان اردو

تاریخ نادر راجستان با نقشجات و تصویرات یہ نادر مبسوط تاریخ راجپوتان کے یادگار جنکی صحیح صحیح تاریخ حالات سے شوکت و سطوت قوم راجپوتون کی آشکار ہے قابل دید ہے کاغذ نفیس چھاپہ پاکیزہ بڑے اہتمام سے چھپی۔

صولت افغانی اردو اسمیں واقعات فرمانروایان ہندوستان و تحقیق انساب افغانان ہوا از محمد زبردست خانصاحب بہادر۔

فتوحات ہند سخلاصہ تاریخ واقعات ہند از عنایت حسین صاحب۔

اقوام السند۔ بیان اقوام مختلف کا نہایت عمدہ ہے

تاریخ چین۔ جسمیں کارن صاحب مرحوم کی تصنیفات سے بے حالات ملک چین کے مندرج ہیں۔

تذکرۃ الکاملین مشاہیر حکماء علماء کا تذکرہ مع تصاویر۔

شمائلات روزگار۔ تصنیف جناب ماسٹر رامنجنی صاحب بہادر بیان اشیاء و مقامات مع تصاویر ہے۔

طاسم ہند۔ جسمیں احوال تمامی راجگان ہنود از برہما تا راجہ جے پال و بعد اختتام سلطنت جملہ راجاؤن کے احوال سلطنت بادشاہان اسلام کا ہے تا عہد واجد علی شاہ۔

تاریخ عہد نامجات و اقرار نامجات و عطائے سند متعلقہ ریاستہائے ہندوستان و حدود ہندوستان کل سات جلد۔

جلد اول۔ جسمین عہد نامجات و اقرار نامجات و عطائے سند متعلقہ لفٹنٹ گورنری بنگالہ و کچھار و جینا و کورسیا و متی پور و آسام و کوچ بہار و سکم و سرحدات جنوبی و مغربی و شمالی و ممالک کنگ و برہما و ملایو بیشو لا و بیراک ہیں۔

جلد دوم۔ جسمین عہد نامجات و اقرار نامجات و عطائے سند متعلقہ اضلاع شمالی و مغربی ہندوستان دہلی و رام پور و فرخ آباد و بنارس و اودھ و نیپال و پنجاب و ممالک سرحدی پنجاب وغیرہ ہیں۔

جلد سوم۔ جسمین عہد نامجات و عطائے سند متعلقہ خاندان پیشوا و ناگپور اور بدیل گنڈ۔

جلد چہارم۔ جسمین عہد نامجات و عطائے سند متعلقہ خاندانہائے ملک راجپوتانہ و وسط ہند و مالوہ

جلد پنجم۔ جسمین عہد نامجات و اقرار نامجات و عطائے سند متعلقہ ریاستہائے حیدرآباد و میسور و گورک و حاطہ ہند راس اور جزیرہ سیلون یعنی سنگلدیپ

جلد ششم۔ جسمین عہد نامجات و اقرار نامجات و عطائے سند متعلقہ پرنیڈنسی بمبئی یعنی ستارا و کلہاپور و سانت واڑی و جاگیر سرمٹ و گگابہ و جنجیرا و سورت و دھیرپور و کمبیٹی و کاٹھیاواڑ و کچھ و بہلن پور و رادھن پور و کانٹا و لوا کانٹا۔

جلد ہفتم۔ جسمین عہد نامجات و اقرار نامجات و سندہائے متعلقہ سندھ و بلوچستان و فارس و عراق و عرب و ترکستان فارس و سلطان عرب و افریقہ ہیں

تاریخ جدولیہ۔ یہ مشہور تاریخ مولفہ منشی فاضل حمید صاحب آگرہ آبادی آدم سے تا ایندم جدول کے اندر جدا و کل کیفیت تاریخی بقید سنہ مختصر مختصر روایت درج ہوئی ہیں۔

تاریخ نپولین بوناپارٹ مشہور شہنشاہ فرانس کے ہے اسکا ترجمہ مولوی مشتاق حسین صاحب سررشتہ فارم نے فرمایا۔

سفرنامہ۔ جناب فوربس صاحب بہادر کمشنر جنہوں نے سنہ ۱۸۳۸ء میں یارقند کا سفر فرمایا تھا من حالات اونکی یاد کے۔

قصص الانبیاء اردو۔ مولفہ محمد طاہر در حالات انبیاء۔

قصص الانبیاء اردو۔ مطبوعہ شعلہ طور۔

عجائب القصص اردو۔ دو جلد انبیاء و اولیاء

Khumanustan Council Re

به عون صناع مکین و مکان فضل خلاق مین و زمان

رنگین گلدسته تذکره مشعر و ابهارین قلیات و حسنات و عنبرین لطایف و نکات نازکی مجمع خوبان اهل ایران

چمنستان شعرا

از تحریک و فرمایش قدرشناس علم و فن میر آپا تهذیب و بسیط الاخلاق نشتی در بندیال حمایت پذیر نشتی

در مطبع نامی منشی نول کشور بر طبع مزین تازگی قبول یافت

Chamanistān-i-Anand Rām.

Ānanda-Rāma, called Mukhlis.

I·I

1877

49 C 69

~~49 C 69~~

Indian Institute, Oxford.

The Lucknow Sparks Library.
Presented
by
Munshi Newul Kishore.

